

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EV YÖNETİMİ EĞİTİMİ ANA BİLİM
DALI
ÇOCUK GELİŞİMİ ve EĞİTİMİ BİLİM DALI

DÜŞÜNME EĞİTİMİ PROGRAMININ ÇOCUKLARIN
DENETİM ODAĞI ALGILARINA ETKİSİNİN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Zarife SEÇER

Hazırlayan
Gülistan ALPARS

KONYA
2007

ÖZET

Olayları kendi irade ve çabası ile yön verebileceğini düşünme (içten denetimlilik) ve olayların bireyden bağımsız olarak, dış güçlerle yönlendirildiğini düşünme (dıştan denetimlilik) olarak kabul edilen denetim odağı, bir kişilik özelliği gibi ele alınabilmektedir. Bu açıklamadan yola çıkarak çocukların içten denetimli bir kişiliğe sahip olması istenen bir özelliktir. Bu yüzden bu çalışmada okul dönemindeki çocuklara düşünme eğitimi programı uygulayarak dıştan denetimli olan çocukların içten denetimli bir kişiliğe sahip olması sağlanmıştır. Araştırma deneme modelinde olup kontrol gruplu öntest–sontest modeli uygulanmıştır. Araştırmada çocukların denetim odaklarını belirlemek için Nowicki–Strickland (1986) tarafından geliştirilen ve Korkut (1986) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan Çocuklar İçin Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma evreni olarak Afyonkarahisar Dinar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Yenyol ve Fatih İlköğretim okullarına devam eden 4.,5., ve 6. sınıf çocukları alınmıştır. 4.,5., ve 6 sınıflara devam eden 599 çocuğun tamamına Çocuklar İçin Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği uygulanmıştır. Örneklem olarak ise Çocuklar İçin Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeğinden 10 ve üzeri puana sahip olan 73 çocuk deneme grubu olarak 52 çocuk da kontrol grubu olarak alınmıştır. Deney grubu çocuklara Gargallo (1993) tarafından geliştirilen ve Seçer (2003) tarafından Türkçeye çevrilen Düşünme Eğitimi Programı uygulanmıştır. 30 oturumdan oluşan programın uygulaması haftada iki kez olmak üzere toplam 15 hafta sürmüştür. Eğitimden sonra öntestte uygulanan ölçekler deneme ve kontrol grubu çocuklara yeniden uygulanmıştır. Deneme ve kontrol grubu çocukların denetim odağı puan ortalamaları Varyans Analizi ve Asgari Önemli Fark Testi uygulanarak karşılaştırılmıştır. Düşünme eğitimi sonrası kontrol grubunun denetim odağı puanlarında anlamlı farklılığa rastlanmazken deneme grubu çocukların denetim odağı puanlarında anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Diğer bir deyişle deneme grubu çocukların düşünme eğitimi programı sonrası içten kontrollü oldukları tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Locus of control which consists of internal LOC, to believe to control events with own will and effort, and external LOC, to believe events controlled by other powers free from individuals, can be considered as a characteristic. According to this identification, to become internally controlled child is a desired quality. So, related research applied an reflection training programme to primary school children to provide an internal locus of control for those who have external locus of control. This research is in trial period and pretest and test model were carried out. To determine children's locus of control Nowicki–Strickland Locus of Control Scale for children which is improved by Nowicki–Strickland(1986) and studied on Reliability and Validity by Korkut (1986) is used. Subjects who attend 4., 5. and 6. class in Yenyol and Fatih Primary Schools which are bounded to Afyonkarahisar Dinar District National Education Directorship. Nowicki–Strickland Locus of Control Scale for children is applied to 599 children who attend 4., 5. and 6. class. 73 subjects who manage to get 10 points and higher than 10 points are located at research group and 52 subjects are located at control group. Reflection Training Programme which was improved by Gargallo (1993) translated into Turkish by Seer (2003) was applied to research group. The programme appliement which consisted of 30 courses with the frequency of twice a week went on fifteen weeks. After training, the scales are reapplied to both two groups. Average scores of children at locus of control were contrasted with appliement of Variation Analyse and Minimal Important Nuance Test. After training, a sensitive difference is not seen at scores of control group's locus of control scale; however, a sensitive difference at the scores of research group's locus of control scale is found. In other words, after reflection training programme, it is found that children in research group became internal oriented.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖNSÖZ	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
Problem Cümlesi	2
Alt Problemler	2
Denenceler	2
Sayılıtlar	3
Sınırlılıklar	3
Tanımlar	4
Araştırmanın Önemi	5
BÖLÜM II	6
İLGİLİ YAYIN ARAŞTIRMALAR	6
Denetim Odağının Kuramsal Temeli.....	6
İç ve Dış Denetim Odaklı Bireylerin Kişilik Özellikleri	8
Denetim Odağının Gelişimi	16
Denetim Odağının Gelişimini Etkileyen Faktörler	18
Denetim Odağı ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar	28
Türkiye’de Denetim Odağı İle İlgili Yapılan Araştırmalar	37
Yurt Dışında Denetim Odağı İle İlgili Yapılan Araştırmalar	47
BÖLÜM III	50

YÖNTEM	50
Araştırma Modeli	50
Evren ve Örneklem.....	50
Veri Toplama Araçları.....	51
Denetim Odağı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirliği.....	51
Verilerin Toplanması ve Analizi	53
Verilerin Toplanması.....	53
Verilerin Analizi.....	54
BÖLÜM IV	56
BULGULAR.....	56
Gruplara, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları.....	57
Gruplara, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları.....	65
Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara ve Cinsiyete Göre Ön test-Son test Puan Ortalamaları Farklarına Ait Varyans Analizi Sonuçları	71
BÖLÜM V	78
TARTIŞMA VE YORUM.....	78
Sınıflara Cinsiyete ve Gruplara göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarının Karşılaştırılması.....	78
Düşünme Eğitimi Sonrası Cinsiyete, Sınıflara ve Gruplara göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarının Karşılaştırılması	80
Düşünme Eğitimi Programı Sonrası Sınıflara, Cinsiyete, Gruplara göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test-Son test Puanları Farklarının Karşılaştırılması.....	81

BÖLÜM VI.....	82
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	82
KAYNAKÇA.....	84

ÖNSÖZ

Çalışmalarımın ta başından beri beni engin fikirleriyle aydınlatan, davranışlarıyla cesaretlendiren, yakın ilgi ve desteğini esirgemeyen hocam, sayın Prof. Dr. Ramazan ARI'ya şükranlarımı sunarım.

Çalışmalarımın planlanmasında, oluşturulup uygulanması ve sonlandırılmasında, yol göstericiliği, sabrı, yardım ve yönlendirmesiyle ufku genişleten değerli hocam, danışmanım sayın Yrd. Doç. Dr. Zarife SEÇER'e teşekkürlerimi arz ederim.

İstatistik işlemlerinin oluşturulmasında ve diğer konularda yakın desteğini gördüğüm hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman TOZLUCA'ya çok teşekkür ederim.

Eğitimimi tamamlamam konusunda her türlü izin ve hoşgörüyü sağlayan Dinar Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi müdürü ve personeline,

Yüksek lisans tezimin verilerini oluşturan Dinar Yenyol ve Fatih İlköğretim Okulu öğrenci, öğretmen, veli ve idarecilerine,

Tezimin çevirilerinde kıymetli zamanlarını ayırarak bana yardımcı olan meslektaşlarım Gülay ÇAKIR ve M.M. COŞKUN'a,

Çalışmalarımda fedakarlıkların sınırlarını zorlayarak yardımlarını esirgemeyen ve her an yanımda olan saygıdeğer AİLEM'e,

teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Gülistan ALPARS

2007

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Örnekleme Alınan Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara ve Cinsiyete Göre Dağılımları.....	51
Tablo 2. Deneysel İşlemin Uygulanış Düzeni.....	55
Tablo 3. Gruplara, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları.....	57
Tablo 4. Sınıflara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	59
Tablo 5. Gruplara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	60
Tablo 6. Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	60
Tablo 7. Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	61
Tablo 8. Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Cinsiyete Göre Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarının Karşılaştırılması.....	62
Tablo 9 Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	63
Tablo 10. Deneme ve Kontrol Grubu Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Ön test Puanlarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	64
Tablo 11. Gruplara, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları.....	65
Tablo 12. Sınıflara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puan Ortalamalarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	66
Tablo 13. Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puan Ortalamalarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	67
Tablo 14. Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarına ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	67

Tablo 15. Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Cinsiyete Göre Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarının Karşılaştırılması.....	68
Tablo 16. Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	69
Tablo 17. Deneme ve Kontrol Grubu Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Son test Puanlarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	69
Tablo 18. Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara ve Cinsiyete Göre Ön test–Son test Puan Ortalamaları Farklarına Ait Varyans Analizi Sonuçları.....	70
Tablo 19. Gruplara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test – Son test Puanları Farklarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	71
Tablo 20. Sınıflara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test - Son test Puan Farklarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	72
Tablo 21. Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test - Son test Puan Farklarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	73
Tablo 22. Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği Ön test–Son test Puan Farklarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	74
Tablo 23. Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Cinsiyete Göre Denetim Odağı Ölçeği Ön test–Son test Puan Farklarının Karşılaştırılması.	74
Tablo 24. Gruplara, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları.....	75
Tablo 25. Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği Ön test–Son test Puan Farklarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	76
Tablo 26. Deneme ve Kontrol Grubu Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Ön test–Son test Puanları Farklarına Ait n , \bar{x} , s. hata Değerleri.....	77

BÖLÜM I

GİRİŞ

Kişiliğin ne olduğu, nasıl geliştiği, ne şekilde değiştiği yıllardan beri araştırmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Kişiliğe ilişkin pek çok şey söylenmiş ise de tanımlanmasında güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kişilik, bir insanı başkalarından ayıran özelliklerin tümü ve çevresine uyum sağlamak için geliştirdiği davranış biçimidir. Kişiliğin önemli bir boyutu da denetim odağı boyutudur (Cihangir, 1999:1).

Denetim odağı “kişinin, iyi ya da kötü, kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonuçları ya da şans, kader, talih ve güçlü başkaları gibi kendisi dışındaki güçlerin işi olarak algılaması eğilimidir” biçiminde tanımlanabilir. Kendilerini etkileyen olayların, daha çok kendi denetimlerinde olduğu inancını taşıyan kişilerden içten denetimpliler, kendilerine olanların, daha çok kendileri dışındaki güçlerin denetiminde olduğu inancını taşıyanlardan da dıştan denetimpliler olarak söz edilir (Akt: Dönmez, 1986:259).

Diğer bir deyişle, içten denetimplilik ucuna yakın olan kişi, çevresinin kendi denetimi altında olduğunu ve isterse yaşamını istediği yöne çevirebileceğine inanır. Diğer yandan, dıştan denetimplilik ucuna yakın olan kişi ise çevresinde olup bitenleri etkilemekten kendisinin aciz olduğuna ve yaşamını kaderin belirlediğine, kendisinin elinden gelen bir şey olmadığına inanır (Cüceloğlu, 1999:421).

Çolak’a (2006) göre, bireyin denetim odaklarına göre yapılan bu ayırım göz önüne alındığında, kendi çabalarını önemli gören içten denetimplilerin hayatlarını daha iyiye götürmek ve kişisel gelişimlerini sağlamak için çalışmaya ve sorumluluk almaya eğilimli olduklarını buna karşın dıştan denetimplilerin daha çok kaderci bir anlayış içinde hayatlarının kontrolünü ellerinde tutmaktan uzak olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ayrıca yine yapılan çalışmalarda (Lefcourt, 1982; Moore ve Dwyer, 1997; Hosman, 1997) denetim odağının yüksek okul başarısı ve yüksek notla

ilgili olduğu, içten denetimlilerin dıştan denetimlilere göre okulda daha başarılı oldukları ve daha yüksek not aldıkları, problem zmne yönelik bilgiyi araştırma isteğine ve bağımsızlığa daha fazla ihtiyaç duydukları, sosyal etkiler karşısında daha dirençli oldukları görülmüştür (olak, 2006).

Sonuç olarak çocuğun denetim odağı algısı onun pek çok gelişim alanını etkilemektedir. Bu nedenle çocuğun denetim odağı algısı verilecek olan eğitimle desteklenmelidir. Denetim odağı algısının desteklenmesinde aileye ve öğretmenlere sorumluluklar düşmektedir. Denetim odağı algısını destekleyecek programlardan biri de düşünme eğitimi programıdır. Düşünme eğitimi programı ile çocukların düşünme becerileri artacak dolayısıyla dıştan denetimli çocuklar olayları ve sonuçlarını kader ve şans gibi faktörlere bağlamayıp kendi davranışlarına bağlı olarak geliştiğini kabul edeceklerdir. Diğer bir deyişle düşünme eğitimi programı çocukların içten denetimli bir birey olmasını sağlayacaktır.

Problem Cümlesi

Düşünme eğitimi programı 4–5 ve 6. sınıf çocukların denetim odağı algısı puanlarını etkilemekte midir?

Alt Problemler

1 - Gruplara, sınıflara ve cinsiyete göre çocukların denetim odağı puanları farklılaşmakta mıdır?

2 - Düşünme eğitimi programı, çocukların denetim odağı puanlarını etkilemekte midir?

Denenceler

Araştırmanın temel ve alt problemlerine dayalı olarak sınanacak denenceler aşağıda verilmiştir:

1.0. Gruplara, sınıflara ve cinsiyete göre çocukların denetim odağı leği n test puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark yoktur.

2.0. Düşünme eğitimi programı çocukların denetim odağı leği son test puanlarını etkiler.

2.1. Çocukların düşünme eğitimi programı sonrası sınıflara ve cinsiyete göre son test puanları arasında fark yoktur.

2.2. Deneme grubu çocukların düşünme eğitimi programı sonrası denetim odağı ölçeği son test puanları, kontrol grubu çocukların denetim odağı ölçeği son test puanlarından önemli düzeyde yüksektir.

3.0. Düşünme eğitimi programı sonrası çocukların denetim odağı ölçeği ön test-son test puanları farkları arasında fark vardır.

3.1. Çocukların düşünme eğitimi programı sonrası sınıflara ve cinsiyete göre ön test-son test puanları farkları arasında fark yoktur.

3.2. Deneme grubu çocukların düşünme eğitimi programı sonrası denetim odağı ölçeği ön test son test puanları farkları, kontrol grubu çocukların denetim odağı ölçeği ön test son test puanları farklarından önemli düzeyde yüksektir.

Sayıtlar

Araştırmanın sayıtları aşağıda belirtilmiştir.

1. Çocukların verilen denetim odağı ölçeğine içtenlikle ve yansız olarak cevap verdikleri kabul edilmektedir.

2. Araştırmanın değişkenlerini ölçmede kullanılan denetim odağı ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmektedir.

3. Araştırmada kullanılan denetim odağı ölçeğinin araştırmanın amacına uygun olduğu kabul edilmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibidir.

1. Araştırma bulguları Afyonkarahisar Dinar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Fatih ve Yenyol İlköğretim Okullarının 4 – 5 ve 6. sınıflarına devam eden çocuklardan elde edilen verilerle sınırlıdır.

2. Çocukların denetim odağı algısı, denetim odağı ölçeğinin kapsamıyla sınırlıdır.

Tanımlar

Araştırmada kullanılan kavramların tanımları şöyle belirlenmiştir:

Düşünme Eğitimi Programı

Bireyin problem çözerken kullanacağı stratejilerle ilgili bilgi kazanımını içeren eğitim programıdır (Gargallo, 1993).

Yoğun Düşünme

Sınıflandırma ya da problem çözme sırasında alternatif çözüm yolları üretme düşüncesidir. Çekingenlik, çözüm üretmede yeteneksizlik veya başarısızlık korkusu sonucu oluşan cevap vermedeki gecikme ile ilgili değildir (Kagan ve Messer, 1995).

Denetim Odağı (Locus of control)

Rotter (1966)'a göre, denetim odağı kişinin iyi ya da kötü, kendisini etkileyen olayları, kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonuçları ya da şans, kader, talih ve güçlü başkaları gibi kendisi dışındaki güçlerin işi olarak algılaması eğilimidir (Dönmez, 1986).

Yaşam olayları üzerinde denetim sağlamada kişisel inançların olduğu yer olarak ifade edilir (Findley ve Cooper, 1983).

İç Denetim Odağı (Internal locus of control)

Rotter (1966), kişinin kendisini etkileyen olayların daha çok kendi denetiminde olduğu inancını taşıma eğilimidir şeklinde tanımlar.

Dış Denetim Odağı (External locus of control)

Rotter (1966), kişinin kendilerine olanların daha çok kendilerinin dışındaki güçlerin denetiminde olduğu inancını taşıma eğilimidir şeklinde tanımlar.

Kişilik

Bir insanı nesnel veya öznel yanlarıyla diğerlerinden farklı kılan duygu, düşünce, tutum ve davranış özelliklerinin tümüdür (Köknel, 1985).

Araştırmanın Önemi

Türkiye’de çocuk gelişimi ve eğitimi alanında son zamanlarda nitelikli pek çok araştırma yapılmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra henüz araştırılmamış konular da vardır. Bu konulardan biri de bilişsel tempodur. Bu konuda literatürde var olan tek çalışma Seçer’in 2003 yılında yaptığı “Yoğun Düşünme Eğitimi Programının Çocukların Ahlaki Yargılarına Etkisinin İncelenmesi” isimli çalışmasıdır.

Türkiye’de daha önce çocuklar üzerinde böyle bir eğitim programının denetim odağı algılarına etkisi incelenmemiştir. Böyle bir araştırmanın yapılmış olması, Türk denekler üzerinde çok az sayıdaki araştırma bulgularına yenilerinin eklenmesi, bundan sonraki araştırmalara da katkı sağlayabilmesi açısından önemli görölmektedir.

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde araştırmanın içeriğini oluşturan denetim odağı ile ilgili kuramsal bilgiler ve ilgili konularda yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırma özetlerine yer verilmiştir.

Denetim Odağının Kuramsal Temeli

Pek çok uzman kişiliğin tanımını farklı şekillerde yapmıştır. Aşağıda bu farklı tanımlardan bazılarına yer verilmiştir. Kişilik, bir kişinin veya kişilerin girdikleri davranışların yapısal ve dinamik özelliklerini gösterir (Arkonaç, 1993:358). Watson'a göre kişilik, bir insanın alışkanlıklarının ya da alışkanlık sisteminin toplamıdır." Mark May'a göre ise "kişilik insanın sosyal uyarıcı niteliklerinden" dir. Alport "kişilik insanın çevresine, kendisine özgün bir biçimde uymasını sağlayan psikofizik içgüdülerin dinamik bir görüntüsüdür" demiştir (Megep, 2006:16). Kişilik bir insanı başkalarından ayıran, bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin bütünüdür. Başka bir deyişle kişilik kavramından, bir insanı nesnel ve öznel yanlarıyla diğerlerinden farklı kılan duygu, düşünce, tutum ve davranış özelliklerinin tümü anlaşılmaktadır (Köknel, 1999:19). Bu tanımlamalara dayalı olarak kişiliğin, insanın kendine özgü olan ve onu başkalarından ayıran duyuş, düşünüş ve davranış tarzı olduğu söylenebilir (Çağdaş ve Seçer, 2005:10).

Çocuğun sosyal gelişim sürecinde geliştirdiği kişilik, öncelikle anne-babasının davranışları ve çocuğa oluşturduğu ortam ile yakından ilişkilidir. Anne-babaların çocuklarına göstermiş oldukları olumlu ya da olumsuz tepkiler çocuğun kişiliğinin gelişmesinde önemli rol oynar. Sözleri önemsenmeyen, fikrini belirtmesine izin verilmeyen ya da belirttiği zaman sürekli eleştirilen çocuk içine kapanık, güvensiz, huysuz ve saldırgan olabilir. Bunun karşıtı olarak söyledikleri dinlenen, önemsenen, fikrini belirtmesine müsaade edilen ve fikri çok geçerli olmasa da eleştirilmeyen çocuk ise daha güvenli, daha sosyal ve sağlıklı bir kişilik geliştirir (Aral ve diğerleri 2000:14).

Kişiliğin alt boyutlarından birisi de denetim odağıdır. Birey, sosyal gelişim süreci içinde, çocukluktan itibaren hangi davranışların hangi durumlara yol açacağı ve yaşadığı olaylarda sorumluluğu kendi içindeki veya dışındaki etkenlere yükleme konusunda oldukça tutarlı beklentiler geliştirmektedir. Denetim odağı, kişinin davranışlarının yaratacağı sonuçlar konusundaki beklentisi ile ilgilidir (Gökçakan ve Yanılmaz,1998:287). Rotter (1966) bu beklentileri içten ya da dıştan kontrol kaynağına inanç olarak nitelendirmiş, bireyin yaşamındaki olumlu ya da olumsuz sonuçları belirleyen güçlerin yoğunlaştığı yere, denetim odağı adını vermiştir (Yeşilyaprak, 1993:4). Denetim odağı kaynağı sosyal psikolojide, sosyal öğrenme kapsamında Rotter (1966) tarafından temellendirilmiştir (Akt: Akboy ve Bozkurt, 2001:335). Rotter denetim algısını, ödül ve cezaların birey tarafından mı yoksa bireyin dışındaki bir takım etkiler tarafından mı belirlendiğine ilişkin genel bir beklenti olarak tanımlamaktadır (Akt: Dönmez, 1985:32). Yine Rotter tarafından denetim odağı “kişinin iyi ya da kötü, kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonuçları ya da şans, kader, talih ve güçlü başkaları gibi kendisi dışındaki güçlerin işi olarak algılaması eğilimidir” biçiminde tanımlanmaktadır (Dönmez, 1986:259).

Rotter’ın (1966) toplumsal öğrenme kuramından kaynaklanan ve denetim odağı olarak bilinen kişilik özelliği ile ilgili olarak, insanlar, belli bir zaman kesitinde iki gruba ayrılabilirler:

- 1) Çevrelerini kendi yararlarına değiştirebileceklerine inananlar;
- 2) Daha çok, çevrenin denetiminde olduklarına inananlar. Bunlardan birinci gruba içten denetimliler, ikinci gruba da dıştan denetimliler adı verilmektedir. İlk gruba girenler kendilerine olanları denetleyen gücün kendi içlerinde, ikinci gruba girenlerse bu gücün kendi dışlarında odaklandığına inanmak eğilimindedirler (Akt: Gökçakan ve Yanılmaz, 1998: 287 ve Dönmez, 1984:146).

Aydın’a (1999:12) göre gerçekten, içten denetimli birey, karşılaştığı problemleri çözmede, yorumlamada ve olayları kontrol altına almada mevcut

gücün kendisinde olduğuna inanır. Oysa dıştan denetimli bireyler, tam aksine, mevcut olayların kaynağını dış güçlere bağlarlar ve bu güçler tarafından kontrol edildiklerine inanırlar.

Davranışların oluşmasında, önceleri insanın sadece etkiye tepki veren bir varlık olduğu savunulurken, Bandura, insanın hem çevrenin bir ürünü, hem de bir çevre üreticisi olduğunu ifade etmiştir. Böylece sosyal öğrenme kuramını da formüle eden bu ifade doğrudan yaşanan ve başkalarının yaşantılarına bakılarak elde edilen öğrenme yaşantılarının, bireyin uygun davranış potansiyellerini belirlediği şeklinde daha açık olarak belirtilebilir. Bu davranışsal potansiyeller arasından kişinin yaptığı seçim belli durumda karşılaşılabilecek her bir seçeneğin olası sonuçlarına, yani pekiştirmelerine bağlıdır (Denktaş Canel, 1993:54).

Çağdaş psikolojide en çok karşılaşılan kavramların başında ödül ve ceza gibi bu sonuçlara ilişkin kavramlar gelir (Dönmez, 1985:31). Davranışın sonucunun kişi için doyurucu rahatlatıcı, ya da hoşnut edici olması o davranış ya da tepkinin benzer koşullarda yinelenme olasılığını artırmaktadır. Belli bir davranımda bulunan kişi, olumlu pekiştirecek ya da ceza alacak olursa, giderek bu davranıma ilişkin olarak iç kaynaklı bir denetim odağı geliştirecektir (Akt: Biçer, 1999:24). Davranış psikolojisinin temel hipotezine göre, ödül ve cezanın davranış üzerinde pekiştirici etkisi vardır. Pekiştiriciler davranışın tekrar edilme olasılığını artırır, ancak davranışın sadece pekiştiricilerin etkisi nedeniyle tekrarlandığı söylenemez. Phares ve Rotter ödüle ek olarak kişinin davranışları ile onları izleyen olaylar arasında nedensel bir ilişki kurulabilmesi gerektiğini belirtirler (Dönmez, 1986:259–280).

İç ve Dış Denetim Odaklı Bireylerin Kişilik Özellikleri

Denetim odağı görüşünü ilk ileri süren bilim adamı olan Rotter, öğrenmenin salt kişileri ödüllendirmekle gerçekleşmediğini, bundan daha da önemlisi bireylerin aldıkları ödül ve cezaların kendileri veya kendi kontrolleri dışındaki güçlerce denetlendiğine ilişkin inançlarına da bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu eğilimlerden biri, ödül ve cezaların büyük ölçüde bireyin

kendi eseri olduğu, bunların ortaya çıkışından daha çok kendi davranışlarının etkili olduğu düşüncesi ve inancını içerir, buna içten denetim denir. Bu inancı taşıyanlar da içten denetimli olarak değerlendirilirler. Diğeri ise; ödül ve cezaların büyük ölçüde kişinin kendisi dışındaki güçlerce uygulandığı, yönetildiği veya denetlendiği, böylece ödüle ulaşma ve cezadan kaçınma konusunda kişisel çabaların etkili olamayacağı doğrultusundaki genel beklentidir. Buna dıştan denetim, bu inancı taşıyanlara da dıştan denetimli denir (Türküm:139,140 www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite08.pdf). İçten denetimlilik ucuna yakın kişi, çevresinin kendi denetimi altında olduğuna ve isterse yaşamını istediği yöne çevirebileceğine inanırken; dıştan denetimlilik ucuna yakın olan kişi ise çevresinde olup bitenleri denetleme konusunda kendisinin aciz olduğuna ve yaşamını kaderin belirlediğine, bu konuda kendisinin elinden gelen bir şey olmadığına inanmaktadır (Cüceloğlu, 1999:21).

Bireylerin denetim odaklarına göre yapılan bu ayırım göz önüne alındığında kendi çabalarını önemli gören içten denetimlilerin hayatlarını daha iyiye götürmek ve kişisel gelişmelerini sağlamak için çalışmaya ve sorumluluk almaya eğimli olduklarını buna karşın dıştan denetimlilerin daha çok kaderci bir anlayış içinde hayatlarının kontrolünü ellerinde tutmak zorunda olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır (Çolak, 2006).

Dıştan denetimli kişinin, dış dünya, toplum ve başkalarının beklentileriyle olan ilişkisi, kendi özbenliğiyle olan ilişkisinden daha baskındır. İçten denetimli kişinin ise, kendi özbenliğiyle olan ilişkisi, dış dünyadan, toplum ve başkalarının beklentileriyle olan ilişkisinden daha baskın görünmektedir (Tapçan, 2002:40).

İçten denetimli kişiler başarısızlıklarının sebebini dış faktörlerde aramayıp, sebepleri kendi davranışlarında aramaktadırlar. Başkalarının baskılarına yenik düşerek onların otoriteleri altına girmemektedirler. Kendi düşüncelerine önem vermekte ve kendi düşüncelerini uygulamaktadırlar. Karar vermeden önce uzun bir süre düşünerek olayların sonuçlarını göz önüne

almakta, kendilerini daha olumlu değerlendirmekte ve daha uyumlu davranış göstermektedirler. İşlerini daha fazla sevmektedirler (Dönmez, 1983:70).

Dıştan denetimli kişiler, içinde yaşadığı toplumun ve kültürün kurallarına aynen uymayı bir görev saymaktadırlar. Eğer toplum kendine güveni olmayan, davranışlarını “başkaları ne der” düşüncesiyle belirleyen insanların yetişmesine uygun bir sosyal ortam hazırlarsa, bu sosyal ortam içinde sağlıklı aile kurmak sağlıklı aile kurmaktan daha kolay olabilmektedir (Akt: Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000:24).

Denetim odağı bireyin kalıtımla getirdiği bir özellik olmadığı gibi bireyleri sınıflama aracı da değildir. Daha çok bireyin nedensellik ile ilgili sorulara verdiği tepkilerinin yorumuna ilişkin bilgi sağlayan bir yapıdır. Görüş, anlatım ve davranışlara nedenselliğe ilişkin inançların belirleyicisi olarak bakılmaktadır. Denetim odağı ölçekleri de bu inançların değerlendirilmesi için geliştirilmiştir (Özyürek, 1983:70).

Denetim odağı algısı nedensellik belirtme ve sorumluluk yükleme ile ilgili görülmektedir. İçten denetimliler yaptıkları işin beceriye dayalı yönlerini vurgulayarak başarılarını kendi davranışlarına bağlamaktadırlar. Dıştan denetimlilerse şansını ya da koşulları davranışın sonucunu özellikle de başarısızlığın nedeni olarak algılamaktadırlar. İçten denetimliler çalışmalarındaki dikkat dağıtıcı uyaranları suçlamaya, dıştan denetimlilerden daha az, kazaların nedenini bireysel sorumlulukta aramaya ise daha çok eğilimli görülmektedir (Akt: Özyürek, 1992:10).

İçsel denetim odağına sahip kişilerin birçok özellikleri vardır; bunlar çevrelerine karşı daha duyarlı, engellerin üstesinden gelebilen ve bunları engelleyebilecek çözüm yolları bulabilen kişilerdir. Kişisel sorunlarının üstesinden gelebilir, başarıya ulaşmaya çabalarlar. Ayrıca içten denetimli insanlar kendilerini başarılı, etkileyici, güçlü, bağımsız ve çalışkan olarak tanımlamaktadırlar. Dışsal denetimli bireyler ise gerçeklerle baş edemeyen ve kendilerine acıyan insanlar olarak tanımlanabilirler. İsteklerinin yeteneklerine uygun olmadığını vurgularlar. Mesleki beklentileri düşüktür. Bunlar, ben

merkezli, kafası karışık, kendi disiplinlerini ve yönlerini oluşturmayan, alıngan, başarı beklentileri ve kendilerine güvenleri az olan bireyler olarak vurgulanmışlardır (Akt: Çetinkale, 2006:27,28).

Araştırmalara göre, kişinin denetim odağını algılayış şekli, davranışlarına yön veren etkenlerdendir. İçten denetimli kişi, dıştan denetimli kişiye oranla sorunlar karşısında daha mücadeleci olacak, olumlu pekiştireç almak ya da itici uyarıcılardan kaçmak için daha yoğun çaba gösterecektir; dıştan denetimli bir kişinin ise, aynı durumda işleri daha fazla olurlu bırakması söz konusu olacaktır (Dökmen, 1984:190).

Bireyler tamamen içten denetimli veya dıştan denetimli olarak nitelendirilemez. İçten denetimli veya dıştan denetimli olma, içinde bulunulan duruma göre değişebilmektedir (Nunn, 1987:1087). Yaşamının bir bölümünde içten denetimli olan birey, diğer bölümünde ise dıştan denetimli özellikler gösterebilir (Akt: Çetinkale, 2006:27).

Örneğin güçlü kuvvetli bir yapı ustasının kendi başına evine ek bir oda yapabileceğine inancı vardır. “Ben bunu yapabilirim” diye düşünür. Ne var ki belediyeden inşaat ruhsatı almak için gerekli formları ve memurların sorularını düşündüğü zaman kendisine güveni yoktur. “Benim buna aklım ermez” duygusu içindedir (Cüceloğlu, 1993:591).

İçten Denetimli Bireylerin Özellikleri

İçten denetimli kişiler, performanslarındaki başarı ve başarısızlıkları çaba ve yetenek gibi kişisel özelliklere yükleme, dış çevreye mümkün olduğu kadar daha az bağımlı, kendine yetebilen ve gerçekleştirmeye yönelik duygularından haberdar olma, kabul edebilen benliğine saygılı olma ve uzlaştırıcı bir görüşe sahip olma, zamanı daha iyi kullanma, grup ödevi üzerinde olumlu ve olumsuz geri bildirim veren kişilere daha az kızgın olma, takım çalışmalarında kendileri ile eşit düzeyde becerisi olanları seçme eğilimi, başarısızlıklarını daha çabuk unutma, daha özerk olma, kendine güvenli olma, aktif davranma, yarışmacı ortamlarda daha başarılı olma, sınıf davranışlarında daha olumlu, daha az sapkın davranış gösterme, arkadaşçı ve çekici olma,

sosyal ilişkili olmayan durumlarda daha güçlü davranışsal eğilimlere sahip olma, daha fazla kişisel sorumluluk alma, daha uyumlu olma, problem çözmeye başarılı olma, bilişsel ortamlara daha fazla katılma ve çaba harcama gibi özelliklere sahiptirler (Akt: Baykara, 1999:33).

Toplumda kendi kendini kontrol eden kişiler dıştan denetimlilerden daha çok istenir. İçten denetimli kişi güvenilir ve sorumluluğunu bilen kişidir. Kontrolün içte olması onları daha tutarlı yapar. Tercihlerini kendi kendine yapar. İçten denetimli kişi kendini güçsüz ve çaresiz hisseden, kendine ne olacağını kontrol edemeyen ve başkalarının gücüyle bir şeyler yapan nevrotik kişiliğin tam karşıtıdır (Cüceloğlu, 1993:591).

Araştırmalar, dıştan denetimlerle karşılaştırıldığında, içten denetimlilerin; toplumsal olaylarda daha aktif olduklarını, okul başarılarının daha yüksek olduğunu, entelektüel ve akademik etkinliklerde daha fazla zaman harcadıklarını, atılgan ve girişimci kişiler olduklarını, kendilerini daha etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır (Akt: Erbaş, 2000:15).

İçten denetimlilerde bazı anksiyete türleri daha az görülür. Hayatlarından daha çok zevk alırlar, daha az depresyon yaşarlar. İntihar eğilimleri daha azdır. Zihinsel hastalıklar, sigara alışkanlıkları daha azdır. Daha fazla kültür-fizik yaparlar. Koroner hastalık ve hipertansiyon dış denetimlilerden daha azdır (Yılmaz, 2002:29).

Yine içten denetimli kişiler, olayların ve sonuçlarının kendi davranışlarına bağlı olarak geliştiğini düşünürler. Strickland, olayların davranışlarına bağlı olduğuna inananların hoş olmayan yaşam ortamlarını değiştirmede, olayları şans kader gibi güçlere bağlayanlardan daha fazla ısrarcı ve mücadeleci olduklarını belirtmektedir. Denetim odağına ilişkin beklentilerin içten denetimli olarak değiştirilmesi, bireylerin güven kazanmasına etki edebilmektedir (Akt: Cihangir, 1999:5).

Sonuç olarak, bireyin kendini gerçekleştirme, kendisiyle barışık olabilmesi ve kendini kaderinin belirleyicisi olarak algılayabilmesi için içsel denetimli olması uygundur (Akboy ve Bozkurt, 2001:335).

Dıştan Denetimli Bireylerin Özellikleri

Araştırmalara göre dış denetimli, sosyal olarak daha az popülerdir. Dış denetimlere inananlar, daha az inandırıcıdır. Zihinsel problemin çözümünde daha çok pasifler, iş aramada daha az becerikli ve daha az uzmandırlar, kendi başarılarını küçümserler (Akt: Argun, 1995:2).

Dıştan denetimli kişiler, genel kaygıları daha yüksek, çaresizlik etkilerinden daha kolay etkilenen, hem kendi hem de diğerlerinin performanslarındaki başarı ve başarısızlıklarını iyi ve kötü şansa bağlayan, daha düşük not ortalamalarına sahip olan, başarısızlıklarını kolayca unutamayan, sosyal ilişkili durumlarda daha güçlü davranışsal eğilimlere sahip olan kişilerdir (Baykara, 1999:33).

Dışsal denetimlilerin saldırgan ve savunma mekanizmalarını daha çok kullanma eğiliminde olan, hem kendilerine hem de başkalarına az güvenen, kendilerini tanımada yetersiz ve toplumsal kabul ihtiyaçları az olan kişiler oldukları araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır (Joe, 1971:619).

Dıştan denetimli öğrencilerin olduğu sınıfta öğrenciler başarılı olurlarsa öğretmenin vereceği ödül, arkadaş ilişkileri ve kendi durumları için hiçbir güç veya yetenek harcamaya gerek duymazlar. Onların başarılı olmasına şans veya kader yardım edecektir. Başarısız olmalarının nedeni de şans veya kaderdir. Bu durumda güç harcamak sonucu değiştirmeyeceği için gereksiz olmaktadır (Nunn, 1987:1087; Chubb, Fertman and Ross, 1997:116).

Dıştan denetimli anne-baba çocuklarını yetiştirirken çocuklarının ileride eşlerine değil kendilerine önem vermeleri ve eşlerini ikinci plana atmalarını empoze ederler. Bu tür eğitim sonucu kocasını seven kadın, karısını seven koca elinde olmadan suçluluk duygusu yaşayabilir. Mutluluklarını kendi beraberliklerinde değil anne ve babalarına olan bağımlılıklarında ve onları memnun etmekte ararlar. Dıştan denetimli kişiler olarak yaşamlarını

sürdürebilirler, çocuklarını da dıştan denetimli olarak yetiştirirler (Akt: Ulutaş, 1999:25).

İç Denetimli ve Dış Denetimli Bireylerin Özelliklerinin Karşılaştırılması

İç denetim (kontrol) odağı, kişinin çevresindeki pekiştiricilerin olmasını, “davranışlarıyla etkileyebilme” algısına sahip olmasıyla tanımlanırken, dış denetim (kontrol) odağı, çevresindeki pekiştiricilerin “kendi kontrolü içinde değil” algısına sahip olmasıyla tanımlanır (Akt: Malki, 1998:3).

Kişilik boyutu olarak ele alınan denetim odağının bireylere göre, farklılaştığı, yapılan pek çok araştırmayla ortaya konmuştur. Yapılan çalışmalarla, içsel ya da dışsal denetimlilerin özelliklerini ortaya koyan önemli bulgular elde edilmiştir (Kalkan, 1995:4).

İlgili yazar ve araştırmacılara göre bu iki gruba giren bireyler bazı özellikler bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. Örneğin, içten denetimliler dıştan denetimlilerle karşılaştırıldığında (Dönmez, 1984:146);

1. İçten denetimliler, amaçlarına ulaşmada daha etkilidirler (Akt: Dönmez, 1984:146).

2. Dıştan denetimliler, başkalarının fikirlerinden çabuk etkilenirler ve fikir sahibinin statüsünü önemserler. İçten denetimliler fikrin kime ait olduğuna bakmaksızın fikrin içeriğini önemserler (Türküm: 139–140 www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite08.pdf).

3. İçten denetimliler, çevrelerinde değişiklik yapmaya, toplumsal etkinliklere katılmaya, başkalarına yardım etmeye daha yatkındırlar. Dıştan denetimliler, içten denetimlilere göre daha çok öfke duymakta ve insanları daha az dostça görmektedirler (Akt: Dönmez, 1984:146).

4. İçten denetimliler baskıya daha çok karşı koyabilirler (Gershaw, 1987). Dıştan denetimliler ise kişisel ilişkilerinde iknadan çok güce inanmaktadırlar (Akt: Tapçan, 2002:35).

5. İçten denetimliler aktif, girişimci ve mücadelecilerdir. Dıştan denetimliler ise daha kaygılı, pasif ve kuşkuçudurlar (etinkale, 2006:28, 29).

6. İçten denetimliler başarı için çalışmada ve uzun dönem hedefleri planlamada daha etkilidirler. (Gershaw, 1987).

7. İçten denetimliler daha yaratıcıdır (Akt: Dönmez, 1984:147).

8. Görevdeki başarıyı tecrübe ettikten sonra içten denetimliler davranış hedeflerini yükseltirler. Bunun aksine dıştan denetimliler ise hedeflerini kltrler (Gershaw, 1987).

9. İçten denetimliler kişilerarası ilişkilerde daha rahat ve başarılıdır (Akt: Dönmez, 1984:147). Dıştan denetimliler ise başkalarına daha az güvenen, kendilerini tanımada yetersiz, saldırgan ve savunma mekanizmalarını daha çok kullanma eğilimindedirler (Yeşilyaprak, 1990:42). Özgüvenleri yetersiz kişilerdir (etinkale, 2006:29).

10. İçten denetimliler çevreleri hakkında bilgi edinirler ve geçmiş tecrübelerinden ders alırlar (Gershaw, 1987). Amaçlarına ulaşmada yardımcı olabilecek çevresel uyaran ve ipuçlarını daha iyi değerlendirebilmekte ve buna göre hareket edebilmektedirler (Akt: Dönmez, 1984:147).

11. İçten denetimliler endişe ve hatalarına karşı daha fazla suçluluk duyarlar ve hayal kırıklıklarını daha fazla bastırmaya çalışırlar (Gershaw, 1987).

12. İçten denetimliler zamanı daha iyi kullanırlar (etinkale, 2006:28).

13. İçten denetimliler kendi belirledikleri dl daha anlamlı bulmakta ve kendi bilgilerine daha çok güvenmektedir (Akboy ve Bozkurt, 2001:343).

14. İçten denetimliler risk almaya daha az isteklidirler (Gershaw, 1987).

15. İçten denetimliler kendi çevrelerini ve geleceklerini etkileyebileceklerine daha fazla gvendiklerinden, akademik açıdan daha

başarılıdırlar (Akt: Dönmez, 1984:147). Bunun aksine dıştan denetimliler, çeşitli konularda daha az yeterliliği olan, daha düşük beklenti düzeyine sahip kişilerdir (Çetinkale, 2006:29).

16. İçten denetimliler kişisel gelişim konusunda çalışmaya daha isteklidirler ve yararlı işlerde kendilerini daha iyi gösterirler (Gershaw, 1987). Dış denetimliler ise sosyal olarak daha az popülerdirler, performans olarak zihinsel problemlerin çözümünde daha pasiftirler (Akt: Tapçan, 2002:35).

17. İçten denetimliler daha verimlidirler (Çetinkale, 2006:28).

18. İçten denetimliler duygusal yönden daha sağlıklı ve dengelidirler. Dıştan denetimliler ise depresif özellikler taşıyan, kendini kabul düzeyleri düşük bireylerdir (Çetinkale, 2006:28,29).

19. İçten denetimli öğrenciler, öğreticiden belirli bir mesafe uzakta olmayı gerektiren öğretim programlarında daha başarılıdırlar. Dıştan denetimli öğrenciler ise cesarete ve rehberliğe daha fazla ihtiyaç duyarlar (<http://www.usd.edu/~ssanto/locus.html>).

20. İçten denetimliler, hayatlarını daha iyiye götürmek; kişisel gelişimlerini sağlamak için çalışmaya ve sorumluluk almaya daha eğilimlidirler. Buna karşın dıştan denetimliler, daha çok kaderci bir anlayış içinde hayatlarının kontrolünü ellerinde tutmaktan uzaktırlar (Çolak, 2006).

21. İçten denetimliler yeteneğe dayalı oyunları tercih ederlerken, dıştan denetimliler şans ve talihe dayalı oyunları tercih ederler (Gershaw, 1987).

Denetim Odağının Gelişimi

Kişiliğin boyutu olarak önem kazanan denetim odağının oluşumu, toplumsal etmenlere bağlanmaktadır. Bunlardan çocuğun yetiştiği aile ortamı, anne-baba-çocuk ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Başlangıçta bir bebek her şeyi ile annesine bağımlıdır, yani dıştan denetimli olmak zorundadır. Ancak yaş ilerledikçe denetim odağının, dıştan içe doğru bir kayma göstermesi de doğaldır. Bunun nedeni, çocuğun giderek kendisi için önemli birtakım kararları

alabilme özgürlüğünü kazanması, aile ve çevresine karşı bağımsızlığına kavuşması ve kendi başına daha yeterli bir duruma gelme çabasındandır. Böylece denetim odağının içten ya da dıştan algılanması bir öğrenme sonucu oluşmaktadır (Akt: Aksoy ve Mağden, 1993:137).

Çocuk anne-babadan ve çevreden aldığı pekiştirmelerle, kişiliğini beklentileri etrafında geliştirmektedir. Ayrıca bireyin kendisi ile kurduğu iletişim, beklenti düzeyinin önemli bir kısmını meydana getirmektedir. Böylece birey hem çevreden hem de kendisinden aldığı “güç” ile kişiliğini geliştirmektedir. Bir araştırmacı dışarıdan gelen faktörlerin içten ya da dıştan denetimliliğin gelişimini etkilemesinin ve bireyin yaşamındaki kısa süreli değişimlerin normal olduğunu öne sürmektedir (Aksoy ve Mağden, 1993:137).

Çocukların kendi hareketleri sonucunda olan olaylar çocuklara bir şeyler verdiği zaman denetim duyguları yavaş yavaş gelişir. Erik Erikson’un Kişilik Gelişimi Kuramı’nda tartıştığı gibi ailelerin çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamada gösterdikleri özen ilk yılda sevgi ve güven duygusunun oluşmasını sağlar. Çocukların özerk olmasına fırsat verildiğinde, onlar kontrol duygusu kazanırlar. Özerk olmak için fırsat verilmezse kendilerine güvenmeyeceklerdir (2–3 yaş). Aktivitelere başlamalarına izin verilirse, suçluluktan ziyade çevrelerinin üzerinde kontrol duygusu hissedeceklerdir (4–5 yaş). Okula başladıkları zaman ise aşağılık ve gayret duygularını etkileyecek tecrübeleri olacaktır (6–11 yaş). Böylece denetim odağı diğer insanlarla iletişim ve çevrenin etkisiyle olumlu veya olumsuz yönde gelişecektir (Akt: Cihangir, 1999:7).

Yapılan pek çok çalışma, kişiliğin bir boyutu olarak ele alınan denetim odağının uygun ortamlarda, dış denetimlilikten iç denetimliliğe doğru değiştirilmesinin mümkün olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla dış denetimlilik kişiliğin değiştirilemez bir özelliği olarak algılanmamalı ve çocukluk döneminden başlayarak başta aileler üzere ilgili kişiler bu konuda aydınlatılarak, kendine güven duyan, yaptığı işin sorumluluğunu taşıyabilen ve gücün orada burada değil yalnızca kendi içinde olduğunun farkında olan sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirilmelidir (Cengil, 2004:68).

Denetim Odağının Gelişimini Etkileyen Faktörler

Rotter'a göre başta aile olmak üzere bireyin içinde yetişmiş olduğu her türlü sosyal çevre şartları ve kültürün denetim odağının şekillenmesinde önemli bir etkisi vardır (Akt: Cengil, 2004:66,67). Aşağıda denetim odağının gelişimini etkileyen bazı faktörler ele alınacaktır.

1.Yaş

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren anne-babasının kontrolü altında bulunmaktadır. Hangi davranışta bulunacağına anne-babası karar vermekte, ebeveynlerin istemediği davranışlarda bulunması yasaklanmaktadır. Fakat çocuk büyüdükçe kendi bedenini kontrolü de geliştiği için, ebeveynlere olan bağımlılığı azalmaktadır. İlk yıllar olayların denetimi anne ve babada olduğu için çocuk dıştan denetimli olmakta, büyüdükçe bedeni üzerindeki hakimiyeti artarak kendi ihtiyaçlarını gidermekte ve annesine olan bağımlılığı azaldığı için içten denetimli olmaya yönelmektedir (Yavuzer, 1992:300; Gordon 1999:256).

Chubb, Fertman ve Ross (1997) yaş arttıkça çocukların daha içten denetimli olmaya yöneldiklerini belirlemişlerdir.

Ayrıca Mamlin, Harris & Case (2001) insanlar yaşlandıkça daha içten denetimli hale gelirler demektedirler (<http://wilderdom.com/psychology/loc/LocusOfControl/WhatIs.html>).

Sherman (1984) bir çalışmasında içsel algılamalardaki artışın büyümeyle ilişkili olduğu hipotezini desteklemektedir.

2.Cinsiyet

Kız çocukları yapısal olarak daha duygusal olmaları nedeniyle dış otoriteyle çatışma haline girmemek için genellikle onların denetimlerine karşı koymayabilmektedirler. Çocukluktan itibaren daha çok evde kalmaya, uslu ve kibar bir bayan olmaya ve evlenene kadar babanın, evlendikten sonra da kocanın denetimi altında yani dıştan denetimli olarak yaşamlarını sürdürmeye yönlendirilmektedirler. Erkekler ise dış dünyaya atılmaya, olayları kontrol

etmeye yönlendirilmektedirler. Dolayısıyla kızların erkeklere oranla daha dıştan denetimli olmaları beklenmektedir (Ulutaş, 1999:29).

Özellikle Türk toplumunda cinslere ilişkin farklı yetiştirme yöntemleri uygulama, onların denetim odağı gelişimlerinde de farklılık oluşumuna neden olmuştur. Nitekim Kağıtçıbaşı'nın (1982) belirlemelerinde erkeklerin, kızlardan çok daha bağımsız, sorumlu, kendine güvenli ve özgür olmaları beklenmektedir. Kızlar ise dıştan gelen kontrole, erkeklerden daha fazla maruz kalmaktadırlar. Bu beklenti erkek çocukları daha içten, kız çocukları ise daha dıştan denetimli hale getirebilmektedir (Akt: Gündüz, 1986:4).

Yapılan bazı araştırmalarda erkek öğrencilerin daha içsel denetimli olduğu görülmektedir. Cooley ve Nowicki (1984); Dağ (1990), çalışmalarında erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre daha içsel denetimli olduklarını bulmuşlardır. Bu farklılığın geleneksel çocuk yetiştirme tarzlarının etkin olduğu durumlardan kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Ülkemizde kız çocukları, erkeklere göre daha fazla geleneksel ve baskıcı bir ortamda yetiştirilmektedir (Akt: Akboy ve Bozkurt, 2001:342).

L.N. Houston (1984) ile Kaval (2001) cinsiyete göre denetim odağının değişmediğini belirlerlerken, Dönmez (1987) ve Dağ (1991) erkeklerin kızlara göre daha içten denetimli olduğunu belirlemiştir.

3.Aile

Aile, “en küçük toplumsal kurum” diye tanımlanır. Anne-baba ve çocuklardan oluşan bu kuruluşun, yasalarla saptanan görevleri yanında, geleneklerle belirlenen birçok başka işlevi de vardır. Aile, içinde bulunduğu toplumun bir birimi olarak, onun özelliklerini taşır. Toplumun değer yargılarını, gelenek ve göreneklerini, beğenilerini, inançlarını, önyargılarını kısacası kültürünü yansıtır. Bunun yanında özel bir iç yapısı ve kendine özgü bir işleyişi vardır. Bu bakımdan, toplumla sürekli alışveriş içinde bir olarak çalışır. Görevleri yönünden, aileye üç değişik açıdan bakılabilir; a) Aile her şeyden önce, eşlerin duygusal ve cinsel gereksinimlerini karşılayan yasal bir birliktir. b)Aile, ortak amacı, çıkarları, inançları, kuralları olan bir insan

kümesidir. c) Aile, çocukların beslenip bakıldığı ve eğitildiği bir ortamdır. Erişkinlerin duygusal ve cinsel gereksinimleri, aile dışında da bir ölçüde karşılanabilir. Ancak ailenin sonuncu görevi, ‘çocukların yetiştirilmesi’, tartışmasız olarak en iyi biçimde aile yuvasında gerçekleşir (Yörükoğlu, 1994:125,126). Ailede anne–baba, çocuğa beslenme, barınma, korunma ve öğrenmesi için imkanlar sağlar. Anne-baba çocuğa yeterince sevgi ve şefkat göstererek, ihtiyaçlarını yerinde ve zamanında karşılayarak, çocukta güven duygusunun temelini oluşturur. Çocuğun yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olur. Bu bakımdan, aile, çocuğu geleceğe hazırlamada en etkili kurumdur (Çağdaş, 2002:141). Dolayısıyla çocuğun yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi ve dış dünyaya açılma çabalarını dinginlik, sevecenlik ve anlayış içinde gerçekleştirebilmesi için zorunlu bir aileye gereksinimi vardır (Akt: Sargın, 2001:20).

Çocuğun aile içindeki eğitimden gereği gibi yararlanabilmesi anne-babaların, çocuklarına karşı yönelttikleri sağlıklı tutuma bağlıdır. Anne-babaların, çocuklarına yönelttikleri tutumlarının sağlıklı olması ise büyük ölçüde onları kendi içlerinde barışık, dengeli, huzurlu ve birbirlerine karşı sevgi ve saygı göstermelerinden kaynaklanır. Ancak anne-babaların, çocuklarına karşı tutumları her zaman sağlıklı olmayabilir. Bazı anne-babaların kendi çocukluk yıllarında baskılı ya da aşırı gevşek bir eğitim içinde büyümeleri, parçalanmış ailelerden gelmeleri, eşlerinde aradıkları mutluluğu bulamamaları, çok genç yaşta, planlamadıkları bir zamanda ya da ekonomik yönden sıkıntı içinde buldukları bir dönemde anne-baba olmaları vb. nedenler, çocuklarına karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine neden olabilir (Çağdaş, 2002:142).

Çocuğun ilk etkileşimde bulunduğu, toplumsallaştığı, gelecekteki kişisel niteliklerin belirlendiği ortam ailedir. Denetim odağının gelişiminde, bu ilk ortamın rolü yadsınmaz (Erbaş, 2000:17).

Kişilerin içten ya da dıştan denetimli oluşları, doğup büyüdükleri aile ortamına ilişkin veya aile dışındaki etkileşimleri sonucu edinilmiş olan geçmiş deneyimlere dayanmaktadır. (Erbaş, 2000:17).

Rotter, kuramında anne-baba ve çocuk ilişkisine özel bir yer vermiştir. Çocuk anne ve babadan aldığı olumlu pekiştirmelerle, kişiliğini beklentileri etrafında geliştirmektedir. Davranışların gelişimi, pekiştirmeleri olmadan mümkün değildir (Akt: Cengiz, 1996:17).

Kişinin kendi kendini kontrol etmesinde, çevrenin, toplumun ve özellikle ailenin beklentileri etkili olmaktadır (Gündüz, 1986:4).

4. Anne-Baba Tutumları

Çocukların denetim odağı büyük ölçüde sürekli etkileşimde buldukları aile ortamı içinde şekillenmektedir. Çocuk özellikle kişiliğin oluşumunda anne ve babasını örnek almakta, onlarla özdeşleşmektedir. Bu öğrenme süreci içinde onun sevgiye, güvene yani çevresindekilere inanmaya, bağımsızlığa, başka bir deyişle büyüdükçe bazı şeyleri kendi başına yapabilmeye ihtiyacı vardır. Anne baba tutumlarının en belirgin iki özelliği duygusal ilişki boyutu ile denetim boyutudur. Duygusal ilişki boyutu çocuğu merkez alan kabul edici tutumdan reddedici tutuma kadar, denetim boyutu da kısıtlayıcı tutumdan hoşgörülü tutuma kadar olan tutumları içine almaktadır (Yavuzer, 1992:300).

Çevresel ya da diğer bir deyişle toplumsal etmenlerin kişilik üzerindeki etkileri öncelikle ve en yoğun ölçüde aile ortamında gerçekleşir. Aile içinde anne ve babanın bazı özellikleri ile anne-baba-çocuk arasındaki ilişkinin özünü oluşturan “çocuk yetiştirme yöntemleri” genel olarak aile ile çocuk arasındaki tüm etkileşimleri kapsar. Bu etkileşimler anne-babanın tutum, değer, ilgi ve inançlarının ifadesiyle birlikte bakım ve eğitim davranışlarını içine alır. Bu davranışlar çocuğun davranışlarını biçimlendirirken, gelecekteki davranışları üzerinde de etkili olur. Bu nedenle anne-baba-çocuk ilişkileri kişiliği belirleyen etkenlerden en önemlisi olarak görülmektedir (Cihangir, 1999:9).

Çocukların aşırı hoşgörü ve az disiplinin olduğu bir ortamda yetiştirilmesi çocuğu bencil ve topluma karşı hale getirirken, katı bir disiplin ortamı çocuğun otoriteye bağımlı olmasına veya otoriteye karşı çıkmasına

neden olabilmektedir. Çocuğun kendine özgü dünyasında bir birey olarak yaşamasına fırsat verildiği, karar verme, tercih yapma fırsatlarının verildiği, yeteneklerinin desteklendiği aile ortamında ise çocuğun içten denetimli birey olması kaçınılmaz olacaktır (Geçtan, 1994:191).

Anne ve baba tutumları daha içsel ya da daha dışsal denetimli olmada önemli rol oynamaktadır. Buna göre sıcak, destekleyici, onaylayıcı, kabul edici, tutarlı davranan, çocuklarından erken yaşlarda bağımsızlık bekleyen anne-babaların çocuklarında içsel denetim inancını; cezalandırıcı, reddedici, baskıcı ve eleştirici anne-babaların ise dışsal denetim inancını pekiştirdikleri ortaya çıkmıştır (Temelkuran, 2002:9).

Virginia Üniversitesi'nde Mc Donald tarafından yapılan bir araştırmada, aile tutum ve davranışlarının, üniversite öğrencilerinin denetim odağı üzerindeki etkileri, cinsiyet değişkeni de dikkate alınarak şu şekilde belirtilmektedir. Erkek öğrencilerin çoğu, fiziksel ceza etkisiyle yetiştirilmektedir. Çocukların iç denetimli oluşlarıyla ailenin övücü, koruyucu, destekleyici etkileri arasında olumlu ilişki olduğu düşünülürse, fiziksel ceza gören çocukların iç denetimli olmaları beklenmemelidir (Akt: Erbaş, 2000:18).

Türkiye'de özellikle kırsal kesimde yapılan araştırmalar (Kağıtçıbaşı, 1972), aile davranışı olarak duygusal cezadan başka fiziksel cezanın da yaygın olduğu ve bu durumun kız ya da erkek çocukların davranışlarını kısıtlamalarına neden olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu ise bağımlı ve pozitif bir yapı geliştiren çocukları dıştan denetimli hale getirmektedir. Görülüyor ki; gerek Amerika'da gerek Türkiye'de yapılan araştırmalarda ortaya çıkan bulgu, aile tutum ve davranışlarının, çocuğun odağının gelişiminde belirgin bir şekilde etkili olduğudur (Gündüz, 1986:6,7).

Sağlıksız aile ortamı içinde yaşayan kişilerin en belirgin özellikleri dıştan denetimli olmalarıdır. Bunun nedeni sağlıksız aile ortamında kişinin kendi gerçeğinin sürekli inkar edilmesidir. Çocuk kendi algı, duygu ve düşüncelerine güvenemez, başkalarının algılamaları, duyguları ve düşünceleri onun gerçeğinin yerine geçer. "Başkaları ne der" düşüncesi, davranışların

temelinde yatan ana neden olur. Zamanla, kendi duygu ve düşüncelerinden kopar ve uzaklaşır (Akt: Ulutaş, 1999:30).

Loeb yaptığı bir çalışma sonucunda, içten denetimli çocukların ailelerinin iletişimlerinde öneriyi sıklıkla kullandıklarını, dıştan denetimli çocukların ailelerinin ise daha çok direkt emirleri kullandıklarını saptamıştır. Görüldüğü gibi denetim odağının yönünü belirlemede ebeveyn tutumları çok önemlidir (Akt: Cihangir, 1999:10).

5. Anne-Baba Öğrenim Düzeyi

Anne ve babanın öğrenim düzeyi onların çocuk yetiştirme tutumlarına etki ettiğinden denetim odağını etkileyen etmenler arasında yer almaktadır. Öğrenim, bireylerin olumlu özellikler kazanmalarını ve çevreleriyle uyumlu ilişkiler geliştirmelerini sağlamaktadır. Öğrenim düzeylerinin artmasıyla birlikte ebeveynler, çocuklarının demokratik ortamda daha bağımsız kişilikler geliştirmeleri ve kendi kararlarını kendilerinin vermeleri hususunda daha istekli olmaktadır. Çocukların sorunlarına yaklaşımlarının daha ılımlı, güven verici olması ve uyguladıkları disiplin, çocuklarının içten denetimli olmasını sağlamaktadır. Ayrıca öğrenim düzeyi yüksek bireyler olayların sebebini kader, şans gibi dış faktörler yerine kendilerinde ararlar (Ulutaş, 1999:30). Öğrenim düzeyinin yükselmesi bireylerin olayları daha farklı değerlendirme yeteneğini geliştirmektedir. Bireyler öğreniminin her kademesinde bazı davranışları kazanmış olduğundan çevrelerinde gelişen olayları şansa, kadere bırakmak yerine sorunların nedenlerini daha objektif olarak araştırmakta, davranışlarının sonuçlarını tahmin ederek belirlemektedirler. Bu özellikleri taşıyan bireyler içten denetimlidirler ve çocuklarının istedik davranışlarını ödülle pekiştirerek, onları da içten denetimli olmaya yöneltebilmektedirler (Akt: Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000:24). Öğrenim düzeyi düşük bireyler ise şansa, kadere bağlanarak olayların şans, kader vs. sonucu olduğuna inanırlar. Bu ebeveynler genellikle geleneksel aile yapısına uygun olarak babanın otoriter olduğu, çocuklara karar verme yetkilerinin verilmediği, çocuğun, yetişkinin vereceği ödül ve cezaya bağımlı kaldığı tutumlar sergilemektedirler. Ebeveynlerin bu tür tutumları da,

çocuklarının kendileri gibi dıştan denetimli olmalarına neden olmaktadır (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000:24).

Anne ve babanın eğitiminin artmasıyla birlikte, çocuğun ileride bağımsız olması da daha çok istenmektedir. Ancak burada da bir yandan bir çocuğun bağımsız olması istenirken diğer yandan, anne babasının sözünü dinlemesi istenmekte ve çelişkili beklentiler sistemi ortaya çıkmaktadır. Özetle anne-babaların yaygın eğitimi, çocuğun bağımsız, kendi kendini yönetebilecek bir kişi olmasını engelleyecek yöndedir (Kağıtçıbaşı, 1980:26,27).

Annede eğitim düzeyinin yüksekliği çocukları daha az kontrol etme ihtiyacı ve onlardan erken bağımsız olmalarını bekleme içsel denetimle ilişkili bulunmuştur (Akt: Temelkuran, 2002:9).

Argun (1995) çocuklarını destekleyen ve hoşgörülü olan ebeveynlerin çocuklarının içten denetimli olduğunu tespit etmiştir.

6.Ailenin Ekonomik Seviyesi

Ailenin sosyo-ekonomik seviyesini de bireyin denetim odağının gelişimini etkileyen faktörler arasında ele almak mümkündür.

Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin çocuklarına karşı aşırı kontrolcü ve baskıcı oldukları, özellikle sosyo-ekonomik seviyede sevginin kısıtlanmasıyla çocuğun kontrol altına alındığı belirtilmektedir. Yapılan çalışmalarda düşük sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin kendi yeterlikleri hakkında daha az inanca sahip oldukları ve bu güvensizliği çocuklarına da aktardıkları saptanmıştır. Orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuk yetiştirme biçimleri alt sosyo-ekonomik düzeye göre farklılık göstermektedir. Orta sosyo-ekonomik düzeydeki anne-babaların daha az otoriter oldukları, çocuklarının istek ve fikirlerine karşı daha toleranslı olup onlarla daha çok iletişim kurdukları saptanmıştır. Bu aileler çocuklarını yetiştirirken bağımsızlık, yaratıcılık, başarıma isteği ve öz-denetimi vurgulamakta, çocuklarını öğrenmeye daha çok teşvik etmektedirler. Ayrıca bu ebeveynler çocuklarına karşı daha fazla beklenti içinde olmakta ve bu beklentilerinin gerçekleşmesi için de daha fazla fedakarlıkta bulunmaktadırlar. Çocuklarını

sözel tepkilerle uyarmakta ve sözel yönergeler vermektedirler. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynler, orta sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynler gibi bilişsel etkinliklere ve eğitime değer vermekte, bu nedenle de çocuklarına gerekli ekonomik ve çevresel imkanları hazırlamaktadırlar (Akt:Kaval,2001:24,25).

Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynler çocuk yetiştirmede fiziksel cezaları daha çok kullanırken, orta sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynler disiplinde daha çok psikolojik cezaları kullanmaktadırlar. Araştırmalar bu tür ebeveyn tutumlarının çocuğun gelişimini olumlu yönde desteklediği görüşünde birleşmektedirler. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynlerin ise çocuklarına karşı fiziksel cezaları, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynlerden daha az kullandıkları belirtilmektedir (Akt:Kaval,2001:25).

Gore ve Rotter(1963), Franklin(1963), Battle ve Rotter(1963) ve Lefcourt ve Ladwig(1963) tarafından yapılan çalışmalar bir taraftan yüksek sosyo-ekonomik statü ve içsel denetim odağı arasında önemli bağlantılar olduğunu ifade ederlerken, diğer taraftan da düşük sosyo-ekonomik statü ile dışsal denetim odağı arasında ki bağlantıyı ifade etmektedirler (Wang et al.,1999:284).

7.Çocuğun Aile Dışındaki Çevresi

Smith ve Inkeles (1966)'a göre, dıştan denetimliler, çevrelerinde değişiklik yapma konusunda, içten denetimlilerle karşılaştırıldıklarında, daha edilgendirler. Smith ve Inkeles içten denetimli kişinin, kendi davranışları ile çevresini değiştirebileceğine olan inancının, göreceli olarak, daha güçlü olduğunu söylemektedirler. Eğer çevrenin yalnızca fiziksel yanını alır ve bu çevreyi değiştirme deneyimlerinin de denetim odağının içten algılanması yönünde etkili olacağını varsayarsak; küçük ve büyük yerleşim merkezleri, çocukların böyle olanaklara sahip olmaları ve böyle deneyimlerden (çevreyi değiştirme) geçmeleri bakımından özellikle ülkemizde, bazı farklılıklar görülecektir (Akt: Cihangir, 1999:10).

Denetim odağının içte ya da dışta algılanması sorunu, kişinin davranışları için bir sorumluluk duyması ya da duymaması sorunudur. Kişinin davranışları için sorumluluk duyması ya da duymaması ise, çocukluğundan başlayarak çevrenin ona bir takım sorumluluklar vermesine, diğer bir deyişle, davranışları ile bu davranışların sonuçları arasında bir nedensellik bağı kurmasına olanak veren çevresel koşulların varlığına bağlıdır. Ancak, burada söz konusu çevresel koşullar, daha çok fiziksel olanlardır. Gerek araştırmacıların kendi gözlemleri, gerekse diğer bazı araştırmacıların gözlemleri küçük yerleşim merkezlerinin, çocuklara fiziksel çevrede değişiklik yapma olanağı vermeleri ve onları böyle deneyimlerden geçirmeleri açısından büyük yerleşim merkezlerinden daha üstün olduğu doğrudur. Örneğin Pierce (1964), bir Türk köyünde yaptığı gözlemlere dayanarak, bu köyde çocukların sabahtan akşama, akşamdan da uyuyana kadar büyük ölçüde kendi başlarına bırakıldıklarını, belli doğrultularda yönlendirilmediklerini, dolayısıyla kendi yaptıklarından kendilerinin sorumlu olduklarını vurgulamaktadır. Daha büyük yerleşim merkezlerin de ise çocuklar için bu tür bir yetiştirme olası değildir. Çocuğun günlük yaşamı, saat saat programlanmak ve bu program çerçevesinde çocuk yetişkinlerce güdülmek ve yönlendirilmek durumundadır. Bu nedenle de çocuk, yaptıklarının ya da davranışlarının sorumluluğunu yetişkinlere yüklemeyi öğrenebilecektir. Bu ise dıştan denetimli olmayı öğrenmek demektir (Akt: Cihangir, 1999:11).

Aileden başka okul çevresinin de, kız veya erkek öğrencilerin denetim odağı gelişimine etkileri olacağı düşünülebilir. Okul çevresi, öğrenci için yepyeni bir çevredir ve bu çevreye uyum sağlayabilme okul etkililiğinin temel ögesidir (Akt: Erbaş, 2000:19).

Büyümekte olan çocuk toplum içinde uyumlu ve etkili bir kişilik geliştirebilmek için gerekli olan davranışları ilk önce aile içinde daha sonra oyun yoluyla arkadaşları ile ve okulda öğrenir. Kişilik çeşitli boyutları olan bir kavramdır. Denetim odağı da bir kişilik boyutudur. Kişilerin denetim odağı algıları içinde bulunan koşulların bir işlevi olarak değişme eğilimindedir (Washington, 1989:9).

Ayrıca çevreden alınan pekiştirmeler de çok önemli olmaktadır. Bireyin kendisi ile kurduğu iletişim, beklenti düzeyinin önemli bir kısmını meydana getirmektedir. Birey hem çevreden hem de aldığı “güç” ile kişiliğini geliştirmektedir (Akt: Cengiz, 1996:17).

İnsan geliştikçe ve olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkilerini gördükçe daha kontrollü hale gelmektedir. Bu kontrol çevreye uyum sağlamayı kolaylaştırdığı gibi, kişiyi başarı ve başarısızlığının nedenlerini aramaya götürmektedir (Erbaş, 2000:19).

Başarı ve denetim odağı ilişkisinde, başarıya dönük güdülenmenin etkileri de söz konusudur. Özellikle öğrencinin başarıya dönük güdülenmesi çok önemli ve gereklidir. Çünkü öğrencilerin olayların sonuçlarına bakış açılarını ve bu sonuçlara kimin, neyin karar verdiğini bilmeleri ve içten ya da dıştan denetimlilik arasında sıkı bir ilişkinin varlığı yadsınamaz. Bir öğrenci sınavda aldığı notların kendisi dışında bir güce ya da öğretmenin inisiyatifine bağlı olduğuna inanıyorsa başarmak, ödüllendirilmek için çaba harcamayı gerekli görmez. Dolayısıyla hayatını kendi yeteneklerinden ve çabasından çok dış etkenlerin biçimlendirdiği hissine kapılan bir öğrencinin, başarıya dönük bir güdülenme içinde olmamasından dolayı, başarılı olma olasılığı da düşük olacaktır. Çocuğun başarıya dönük, yeterli güdülenmeyi göstermemiş olması, başarıyı ya da başarısızlığı anlayamamasından da kaynaklanabilir. Kişi kişisel başarı ve başarısızlık kavramlarını benimsediği zaman, hangi tür davranışların onu olumluya hangilerinin olumsuzla götürebileceğini kestirebilir. Kişisel başarı kavramını anlamak çocukluk yıllarına dayanmaktadır. Bir çocuk davranışlarının mutlu sonuçlara götürdüğünü öğrendiği zaman, kişisel başarı kavramını, mutlu sonuçlara götürmediğini öğrendiği zaman da kişisel başarısızlık kavramını anlar. Başarı ve başarısızlık kavramlarının anlaşılması başarıya dönük güdülenme ve denetim odağı gelişimine de etki edecektir. De Charms da (1972,1976) içten denetimli öğrencilerin, diğerlerine göre daha başarılı olduklarını belirlemiştir (Akt: Gündüz, 1986:11).

Denetim Odağı ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Sosyal Öğrenme Kuramı

Denetim odağı kavramının bağlı olduğu Rotter tarafından geliştirilen Sosyal Öğrenme Kuramı; çağdaş psikolojideki farklı ve önemli bir kuramsal yaklaşım olan Davranışçı Kuramlar'la, Bilişsel Kuramlar'ı işlemsel olarak tanımlayıp yapılandırmaya ve deneysel sınamalarla bütünleştirmeye çalışan oldukça yeni bir kuramdır. Sosyal Öğrenme Kuramı insanların sosyal davranışlarını anlamak isteyen bir kuramdır. Bu kuram için önemli olan doğru ve yanlışın araştırılması değil faydalı(kullanışlı) olanın belirlenebilmesidir (Akt: Sarper, 2000:7).

Kuram kişiler tarafından uygun olan mevcut potansiyel davranışlardan birinin nasıl ve hangi kriterlere göre seçildiğinin anlaşılmasına ilişkindir. Kişinin özgün bir durumda neden bir davranışı seçip diğerini seçmediğinin nedenleri çözümlenmeye çalışılır. Böylece insanların belirli durumlardaki sosyal davranışlarının önceden öngörülmesi istenmektedir (Ertübey Kurt, 1988:11).

Sosyal öğrenme kuramına göre, birey belirli bir durumda ortaya çıkan bir pekiştireci kendi davranışına bağlı olarak algırsa bu pekiştirecin aynı davranışı gelecekte de izleyeceğine ilişkin bir beklenti oluşacaktır. Ya da algılanmaması durumunda gelecekte böyle bir beklenti olmayacaktır. Öğrenme ilkelerine göre bu pekiştireçleri, kendi davranışlarına bağlı ya da kendi davranışlarından bağımsız olarak algılama genellenebilir. Böylelikle bireyler, yaşamları boyunca yaşantılarına bağlı olarak pekiştireçleri kendi davranışlarına atfetme açısından farklılaşacaklardır (Cengiz, 1996:14).

Pekiştirici olarak ödül ve cezanın bilinen etkisine ek olarak kişinin onu algılayışının önemli olduğu belirtilmiştir. İşte bu algı da her birey için farklı farklı olmaktadır. Bazı insanlar kendi davranışları ile pekiştiriciler arasında olumlu bir bağ kurarak davranışlarının nedenini kendi içsel güçlerine, yeteneklerine bağlarken, bazıları kendi davranışlarının sonuçlarını kendilerinin değil dış güçlerin belirlediğine, çevresel güçlere, şansa, kadere inanırlar. İşte bu

iki farklı eğilim kişilerin belli durumlardaki davranışlarının sonucuna ilişkin algı farklılıklarını bilinmez olmaktan çıkarmaktadır (Akt: Ertübey Kurt, 1988:11,12).

Rotter'ın belirttiği gibi, belli bir davranışın arkasından gelen pekiştiricinin kişi üzerindeki etkisi yalın bir tepki güçlendirme süreci değildir, bu kişinin ödül ile kendi davranışı arasında bir nedensellik ilişkisi algılayıp algılamadığına bağlı olarak değişebilen bir etkidir (Akt: Ertübey Kurt, 1988:11,12).

Sosyal öğrenme kuramının temel varsayımlarına göre bireyler kendi özel tarihleri ya da deneyimlerine dayanarak çevrelerine öznel tepkiler verirler. İşte bu nedenle uyaranların nesnel özelliklerini bilmek yeterli değildir, insanların bunları nasıl yorumladıklarını göz önüne almamız gerekir. Ancak aynı kültür içindeki bireyler büyük ölçüde ortak deneyimlere sahip olacakları için onların davranışları hakkında öngöründe bulunmak mümkün olabilmektedir. Bu varsayımlara ek olarak Rotter, bir kişinin davranışının yalnızca onun tabiatı ya da pekiştirici öğeler tarafından değil, kişinin bu belirlenen hedeflere ilişkin beklentileri tarafından da oluştuğunu belirtmektedir (Akt: Ertübey Kurt, 1988:12). Buna bağlı olarak kişinin belirli bir davranışla ilgili başarılı bir deneyimi onun gelecekteki davranışlarını belirleyecek ve onda olumlu bir beklentiye yol açacaktır. Kişinin başarısız bir deneyimi ise verilen bir hedefe ulaşmaya ilişkin beklentisini azaltacaktır (Ertübey Kurt, 1988:12).

Sosyal öğrenme kuramına göre davranış;

- a- Sonuçların başarı ya da başarısız olacağına dair beklentiler,
- b- Gerçekleşen sonuçlar,
- c- Davranışın oluşumu sırasındaki psikolojik durumların bir işlevidir.

Denetim odağı kavramı, bu etmenlerden yalnızca kişinin bir takım yaşantıları sonucu, davranış ve çabalarının başarılı ya da başarısız olacağı yolunda geliştirdiği bir beklenti ile ilgilidir (Dönmez, 1983:37-46).

Rotter'a göre spesifik bir duruma ilişkin davranış tahmini yapmak için dört temel değişkenin incelenmesi gerekir. Bu değişkenler;

1- Davranış potansiyeli

2- Beklenti

3- Pekiştireç değeri

4- Psikolojik durum'dur.

Davranış potansiyeli, belirtilen bir süre içinde ya da mekanda belirli bir tepkinin ortaya çıkma olasılığıdır (Şengüder, 2006:18). Başka bir deyişle, bir durumda insanın göstereceği davranış ihtimali nedir? Verilen her durumda bireyin gösterebileceği pek çok davranış vardır. Birey en yüksek potansiyeli olan davranışı sergileyecektir (Akt: Çetinkale, 2006:32).

Beklenti, bireyin verilen durumda özel bir takım pekiştireç ya da pekiştireçlerin meydana geleceğine dair beklentisi olarak tanımlanır. Ancak, olasılık Skinner'ın belirttiği gibi bireyin pekiştirece ait yaşanmışlıklarına bağlı olmamakla beraber, olasılığa öznel olarak birey tarafından karar verilir. Yaşanmışlıklar etkili bir faktördür (Şengüder, 2006:19).

Beklentiler genel ya da özel olabilir. Genel beklentiler, özel ya da benzer tepkilerle önceki öğrenmeler yoluyla öğrenilir ve bazı davranışların olumlu pekiştireçler alacağı inancına dayanır. Örneğin; önceki çalışmalarının sonucunda pekiştireç olarak yüksek notlar alan bir öğrenci, gelecek pekiştirece karşın genelleştirilmiş beklentilere sahip olacak ve bu nedenle daha çok çalışacaktır (Şengüder, 2006:19).

Genel ve özel beklentilerin bir bileşkesi olan toplam beklenti, bireyin hedefe ulaşmadaki performansının ölçüsünü kısmen belirlemektedir. Örneğin düşük toplam başarı beklentisine sahip bir kişi prestijli bir iş başvurusunda bulunmakta çekimser kalırken aynı özelliklere sahip ancak toplam başarı beklentisi yüksek bir birey hedefe ulaşmada daha fazla emek harcamada ve atılgan davranmaktadır (Şengüder, 2006:20).

Pekiştireç değeri, pekiştirmelerin tümünün meydana gelme olasılıkları eşit olduğu takdirde, herhangi bir pekiştirmenin tercih edilme derecesidir (Gümüş, 1999:10).

Psikolojik durum için Rotter, insanların aynı durumda farklı tepkiler verebileceklerine dikkati çekmiştir (Akt: etinkale, 2006:33).

Psikolojik durumlar hem beklentileri hem de sonuçların değerini belirlemede, sonuç olarak da davranışı etkilemektedir(Akt: Gümüş, 1999:10).

Rotter'ın kuramında beklentiler, davranışın oluşumunda belirleyici etken olmasına rağmen bir beklentinin oluşması için öncelikle ihtiyaçlar önem kazanmaktadır. Rotter'ın oluşturduğu ihtiyaç listesi aşağıdaki gibidir (Akt: Türkoğlu, 2003:51).

Rotter'ın İhtiyaç Listesi

Kabul Edilme-Statü	Üstün olma; kabul edilme; okulda, spor karşılaşmalarında, sosyal pozisyonda, oyunda, meslek alanında diğerlerinden daha iyi olma ihtiyacı; yüksek bir pozisyona sahip olma ihtiyacı.
Başatlık	Diğer insanların hareketlerini kontrol etme ve güçlü bir pozisyonda olma ihtiyacı.
Bağımsızlık	Kendi kararlarını verme, kendine güvenme ve bir amaca ulaşabilmek için gerekli yetenekleri başkasının yardımını olmadan geliştirebilme ihtiyacı.
Koruma-Bağımlılık	Diğer insanların düş kırıklıklarını önleme, güvenliğini sağlama ve amaçlarına ulaşmada yardımcı olma ihtiyacı.
Sevgi-Etkileme	Diğer insanlar tarafından kabullenilme ve sevilme, onların ilgilerine, bağlılıklarına, saygılarına sahip olma ihtiyacı.
Fiziksel Rahatlık	Acıdan kaçınma, refah ve güvenlik için fiziksel tatmin ihtiyacı.

Rotter'a göre kişisel gelişim özelden genele çeşitlenen ihtiyaç ve güdülerde sonuçlanır. Bu liste, "kabul edilme-statü, başatlık, bağımsızlık, koruma-bağımlılık, sevgi-etkileme, fiziksel rahatlık" ihtiyaçları olmak üzere altı maddeden oluşmaktadır. Tablo incelendiğinde; ihtiyacın, beklenen davranış için alt bölümlere ayrılabilirdiği ve her bir ihtiyacın kapsadığı geniş bir yelpazesi olduğu görülmektedir. Beklentiler de belirtilen ihtiyaçlara bağlı olarak şekillenmektedir. Beklenti-değer kuramının bir değişkeni olan ve belirttiği gibi ihtiyaçlara göre şekillenen bekleyiş kavramı, bireyin belli bir davranışının belli sonuçları olacağı konusundaki inancını ifade etmektedir. O zaman,

beklenti kavramı ile, denetimin içten veya dıştan algılanmasının beklenti düzeyinde etkili olacağını ifade eden Rotter'ın denetim odağı arasında bir ilişki gözlenmektedir (Akt: Çetinkale, 2006:31).

Sosyal öğrenme kuramına göre, iki psikolojik durumu birbirine benzer olarak algılayan bir canlının belli bir çeşitten sonuç ya da sonuçlara ilişkin beklentisi, bir durumdan diğerine genellenmektedir. Bu beklentilerin benzer iki durum için aynı olacağı anlamına gelmez. Ancak bir duruma ilişkin beklentilerdeki değişikliklerin öteki duruma ilişkin beklentileri değiştirmede küçük bir etkisi olacaktır. Her bir durumdaki beklentileri, bireyin yalnızca o durum içindeki özgül deneyim ve yaşantıları değil, aynı zamanda, değişik ölçülerde olmakla birlikte, benzer olarak algıladığı diğer durumlardaki deneyim ve yaşantıları da belirleyecektir. Aynı duruma ilişkin olarak geliştirilmiş genelleşmiş ve özgül beklentilerin göreceli öneminin belirleyicileri o özgül durum içindeki deneyim ve yaşantıların miktarına bağlıdır (Biçer, 1999:26).

Rotter, geliştirdiği sosyal öğrenme kuramında iki türlü genelleştirilmiş beklentiden söz eder. Bunlar;

1. Başarı, bağımlılık, uyma, toplumsal kabul gibi yalnızca belli bir türden sonuçlara ilişkin beklentileri içerir.

2. Sonuçların kendi niteliklerinin değişebildiği, belli bir karar ya da problem çözümünü içeren bir dizi psikolojik durumun başka özelliklerinden genelleştirilen beklentileri içerir (Aydın, 1999:17).

Genel beklentinin önemi, onun içsel ya da dışsal denetim pekiştiricilerine inanan insanları derecelendirmesinden dolayıdır. Genel beklenti ve problem çözme stilleri açısından insanların genellikle birbirine benziyor olmaları onların kategorileştirilmesine izin vermektedir. Bu nedenle beklenti yapısının inançlardaki farklılıkları tanımlayan genel kişilik yapısı olarak kullanılması uygundur (Akt: Ertübey Kurt, 1988:16).

Nedensel Yükleme Kuramı

Fritz Heider'in (1958) başlattığı bu kuramı E. Jones ve K. Davis geliştirmiş; H.Kelley olgunlaştırmıştır. 1970'lerden itibaren bu konu sosyal psikolojinin etkin uygulama alanlarından biri olmuştur. Yükleme araştırmaları ve geliştirilen kuramlarla ilgili "niçin, neden, nasıl?" sorularının cevabını bulma ve anlama yöntemleri bilimsel olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalarla, insanların yaşamlarını anlama ve organize etmede, diğer insanlara ve kendilerine de yaptıkları yüklemeler incelenmiştir. İnsanların değişik durumlarda, bu duruma ait yüklemeleri formüle etmede kullandıkları bilgileri, bunları hangi bilgilerden seçtikleri ve bunları seçme nedenlerinin tipleri bu çalışmalarla açıklanmaya çalışılmıştır. Belirli bir biçim ya da başka bir biçimdeki yüklemeyi bireylerin neden yaptıkları incelenirken, nedensel sorunlar dikkate alınmış, bunun yanı sıra insan aklının çalışma biçimi de anlaşılmaya çalışılmıştır. Yüklemeleri nasıl ölçebileceğimiz ve insanların nedensel yüklemeleri ne zaman yaptığı ya da yapıp yapmadığına ilişkin sorular, bu araştırmalardan kaynaklanarak başka araştırmalara da ışık tutmuştur (Akt: Şengüder, 2006:26,27).

Bu kurama göre, davranış ve sonuç arasındaki ilişki ile ilgili yüklemeler, iç ve dış etmenlere yapılır. İç ve dış etmenlerden birine yapılan yüklemeler, farklı yaşantılara yol açar (Buluş, 1996:14).

Yükleme veya nedensel yükleme olarak isimlendirilen bu kuram, davranışçı açıklamada "uyaran"la "davranış" arasındaki "bilişsel etmenler"e önem veren bir kuramdır (Akt: Şengüder, 2006:27).

Yükleme kuramında söz konusu yüklemeler bir davranışın sonucunu elde ettikten sonra yapılır. Denetim odağı inancı ise bir eyleme girişmeden önce oluşur ve davranışı etkiler. Buna göre; yükleme kuramı, davranışın oluşumunu açıklamaz ve yüklemelerin sonuç üzerinde bir etkisi yoktur. Oysa denetim odağı, davranışın oluşumunda bir işleve sahiptir ve içten veya dıştan denetimlilik, sonuç üzerinde etkilidir. O halde bu iki kuram, işlevsel olarak birbirinden farklı kuramlardır (Akt: Aydın, 1999:19,20).

Başarı ve başarısızlığın yüklemesi konusunda çalışan Weiner, Heider'in kuramsal temeline Rotter'in denetim odağı kavramını eklemiştir. O, Heider'in dört nedensel faktörüyle (yetenek, çaba, iş gücü ve şans), Rotter'in iki nedensel boyutunu birleştirip başarılı ve başarısız eylemlerin kişi tarafından nasıl algılandığına ilişkin yeni bir yaklaşım getirmeye çalışmıştır. Rotter ile Heider'in görüşlerini birleştiren Weiner ek olarak tutarlılık (istikrarlı ya da istikrarsız) boyutunu getirmiştir. Weiner'a göre Heider'in tanımladığı yetenek, iş gücü faktörleri istikrarlı iken, çaba ve şans değişebilir, bu nedenle istikrarsızdır (Akt: Ertübe Kurt, 1988:18,19).

Weiner ve arkadaşlarına (1971) göre; bireyler başarı ve başarısızlıklarının nedenlerini dört nedensel kaynaktan birine yüklerler;

1-Yetenek: istikrarlı, içsel, kontrol edilebilir,

2-Çaba: istikrarsız, içsel, kontrol edilebilir,

3-İşin gücü: istikrarlı, dışsal, kontrol edilemez,

4-Şans: istikrarsız, dışsal, kontrol edilemez (Şengüder, 2006:28; Ertübe Kurt,1988:19).

Weiner, araştırmalarında başarılarla çelişen sonuçların daha çok istikrarsız (çaba, şans) etmenlere bağımlılığını bulmuştur. Ayrıca başarılı bir davranıştan sonra yeteneklere, çabaya ve şansa yükleme yapılmaktadır. Başarısız bir davranıştan sonra ise işin gücüne yükleme yapılmaktadır (Akt: Ertübe Kurt, 1988:19).

Dönmez (1984), Heider'in denge kuramı ile Rotter'in denetim odağı kavramı arasında paralellik olduğuna dair araştırma ve bulguların varlığına işaret eder. Heider'in (1958) geliştirdiği denge kuramının temel hipotezine göre, kişilerarası ilişkilerde dengesiz bir durum dengeli bir duruma dönüştürülmek eğilimindedir. Heider kuramında kişilerarası ilişkileri, temel olarak, iki kişi ve tartışması yapılabilir bir konu, olay ya da nesneden oluşan üç öğeli hayali durumlarla örnekler. İçten denetimliler çevrelerinde özellikle de, içinde bulunmaktan hoşlanmadıkları durumlarda, kendi yararlarına değişiklik yapmaya, dıştan denetimlilere oranla daha yatkındır. Heider da genelde,

insanların dengesiz toplumsal durumlardan ve kişilerarası ilişkilerden rahatsız olacaklarını (böyle durumları rahatsız edici bulacaklarını) ve bunları dengeli, daha rahat durumlara dönüştürme amacıyla değiştirmeye çalışacaklarını belirtmiş, bu da araştırmalarla desteklenmiştir (Dönmez, 1984:143-158).

Sosyal öğrenme kuramı ve yükleme kuramı arasında, davranışın sonuçlarını bir nedene bağlayarak açıklama yönünden benzerlikler vardır. Ancak bu ortak yaklaşımda ayrıldıkları nokta; yükleme kuramında nedensellik “duruma özgü” olarak değişebilmekte iken; sosyal öğrenme kuramında “bireye özgü” olarak belirlenmiştir. Başka bir deyişle yükleme kuramında davranışın sonucu; durumun özelliğine göre yetenek, çaba, işin güçlüğü, talih gibi değişen etmenlere bağlanırken, sosyal öğrenme kuramında birey içten ya da dıştan denetimli oluşuna göre belli etmenlere bağlanır (Yeşilyaprak, 1988:45).

Beklenti-Değer Kuramı

Kişiliğin alt boyutlarından biri olan denetim odağı, Rotter (1954) tarafından sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde oluşturulmuştur. Genel olarak, sosyal öğrenme kuramına göre kişilik farklılaşmalarının temelinde kalıtsal özellikler bulunduğu öngörülse de farklılaşmayı sağlayan bireylerin sosyal öğrenmeleridir. Rotter’ın “Sosyal Öğrenme Kuramı” ise beklentilere dayanır ve onun kuramı, “Beklenti-Değer” kuramı olarak anılır. Bu kuramda birey, belli bir davranışı, o davranıştan bir sonuç beklediği için yapar; birey için bu davranıştan elde edeceği sonucun bir değeri vardır. Belirli bir durumda beklenti ya da değerden biri çok düşükse, davranış ortaya çıkmaz (Akt: Çetinkale, 2006:29). Böylece Rotter, kişilik davranışını beklenti ve değer olmak üzere iki temel etmene indirger. Rotter, sosyal öğrenme kuramcıları Bandura ve Skinner ile de bazı temel kavramları paylaşmaktadır. Beklenti kavramı da temel algılamaya ve Bandura’ da olduğu gibi bilişsel süreçlere dayanır. Değer kavramı ise Skinner’ın da önem verdiği “ödüllendirme” kavramını karşılar fakat bu ödüllendirme davranışsal değil, algılama (bilişsel) düzeyinde bir ödüllendirmedir (Akt: Türkoğlu, 2003:50,51).

Vroom, beklenti kuramıyla ilgili üç kavram üzerinde durmaktadır. Bu kuramın üç temel ögesi şunlardır:

1-Beklenti,

2-Aracılık,

3-Değer,

Beklenti: Çalışan, işle ilgili belli başlı davranışları bekleyip beklemediğine karar vermelidir (örneğin işe vaktinde gelme, işe ilişkin olarak bazı prosedürleri izleme, verimliliği artırma gibi).

Aracılık: İlk maddede sözü edilen davranışların sonuçlarının başka sonuçlar doğurması gerekir (örneğin prim kazanmak).

Değer: Bu kuramda amaca verilen önemin beklenen değeri (valans) + ya da – olarak tanımlanır. Kişi, söz konusu amaca ulaşmak istiyorsa değer +, istemiyorsa – olarak tanımlanır. Örneğin pek çok kişi için yüksek bir maaş + değere, tehlikeli bir iş – valansa sahiptir. Çalışan bir davranışı gerçekleştirmek için bu sonuçların yeterli olup olmadığına karar vermelidir (Aslan, 2006:18).

Bu kuramda beklenti, bir eylem-sonuç ilişkisidir. Buna göre örneğin öğrenci okuldaki başarısının kendi çabalarına bağlı olmayıp şansa kaldığına inanıyorsa, beklentileri ile valanslarının bir anlamı olmayacaktır. O halde yukarıdaki kuramda öne sürülen açıklamaya göre davranışı kestirmenin ancak içten denetimliler için geçerli olduğu, dıştan denetimlilerin bu kuramda, kapsam dışı kaldığı görülür (Akt: Aydın, 1999:18).

Türkiye’de Denetim Odağı İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Dökmen (1984), 78 tane Grimm ve Türk Halk Masallarındaki kahramanların davranış modellerini operant şartlanma ve denetim odağı açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda, masalların çocuklarda içsel denetimi geliştirmede, uygun birer davranış modeli oluşturması açısından yararlı olacağı belirtilmiştir.

Korkut (1986) “İlkokul Öğrencilerinin Kendilerine ve Ailelerine İlişkin Bazı Değişkenlerin Denetim Odakları Üzerine Etkisi” adlı çalışmasında

Nowicki ve Strickland (1973) tarafından geliştirilmiş olan Denetim Odağı Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını ülkemizde gerçekleştirmiştir. Ölçeğin ilkökul öğrencilerine uygulanabilen 19 maddesine dayalı olarak yaptığı güvenilirlik çalışmasında üçüncü sınıflar için güvenilirlik katsayısını. 63; beşinci sınıflar için. 65 olarak bulmuştur. Geçerlik çalışmasında ise üçüncü sınıflar için. 31; beşinci sınıflar için. 33 olarak geçerlik katsayısını saptamıştır.

Dönmez (1987) “Bazı Kişilerarası İlişki Durumlarını Algılama ve Değişirme İsteğinde Cinsiyet Farkı” adlı çalışmasında erkeklerin genellikle kızlardan daha içten denetimli bulunduğunu belirtmiştir. Dıştan denetimlilerle karşılaştırıldıklarında ise içten denetimlilerin kendi çevrelerini ve geleceklerini etkileyebileceklerine daha fazla güvendiklerini, akademik açıdan daha başarılı olduklarını savunmuştur.

Yeşilyaprak’ın (1988) “Lise Öğrencilerinin İçsel ya da Dışsal Denetimli Oluşlarını Etkileyen Etmenler” konulu araştırmasında amaç, gençlerin kişisel niteliklerine, ailelerinin sosyo – kültürel niteliklerine ve anne-babanın çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin bazı değişkenlerin onların içsel ya da dışsal denetimli oluşlarına etkilerini incelemektir. Araştırmanın bulguları gençlerin, içsel ya da dışsal denetimli oluşları ile çocukluk dönemlerine ilişkin algıladıkları anne ve baba davranışları arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Dağ (1991), Rotter’ın İç–Dış Kontrol Odağı Ölçeği’nin (RİDKOÖ) üniversite öğrencileri için geçerlik ve güvenilirliği ile ilgili çalışmasında biri 99, diğeri 532 denekten oluşan öğrenciler üzerinde çalışmasını gerçekleştirmiş ve kızların erkeklere oranla daha dış kontrol odağı inancına sahip olduklarını bulmuştur.

Korkut (1991), gestalt yaklaşımına dayalı olarak yapılan bireysel danışmanın yetiştirme yurdunda kalan ortaöğretim öğrencilerinin, sürekli kaygı ve denetim odakları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma kapsamına 40 öğrenci dahil edilmiştir. Sürekli Kaygı ve Denetim Odağı Ölçeklerinden elde edilen puanlara göre kız ve erkek öğrenciler deney ve kontrol gruplarına

ayrılmıştır. Deney grubu öğrencilere 9–10 hafta süren gestalt yaklaşımına dayalı bireysel danışma yapılmıştır. Deneklerin elde ettikleri puanlara, denencelerdeki grup sayısına bağlı olarak gruplar arası farkın olup olmadığını anlamak amacıyla Mann–Whitney U testi ya da Kruskal–Wallis H testi uygulanmıştır. Araştırma bulguları şu şekilde özetlenebilir: gestalt terapiye dayalı olarak yapılan bireysel danışma sonucunda deney ve kontrol grupları arasında sürekli kaygı açısından deney gruplarının lehine fark olduğu bulunmuştur. Sürekli kaygı ile ilgili olarak kurulan, bütün denencelerdeki değişkenlerin deney ve kontrol grupları arasında anlamlı farklar bulunurken, yaş, cinsiyet, ana-babanın sağ olup olmaması başarı ve okul düzeyi gibi değişkenlerin oluşturduğu alt gruplar arasında anlamlı farklar elde edilmemiştir.

Köksal (1991) “Denetim Odağı ile Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişkiler” konulu araştırmasında deneklere Rotter’in Denetim Odağı Ölçeği ile A. Buss’un Saldırganlık” ölçeğini uygulamıştır. Elde edilen sonuçlara göre, dıştan denetim inançlı bireylerin içten denetim inançlı bireylerden daha fazla saldırgan oldukları, saldırganlığın doğuştan olmadığı, diğer davranışlarımız gibi öğrenilen bir davranış şekli olduğu ortaya konmuştur.

Özyürek (1992), grup rehberliğinin öğrencilerin denetim odağı üzerindeki etkilerini araştırmayı planlamıştır. Araştırma evrenini 144 öğrenci, örneklemini ise bu öğrenciler içinden seçilen 74 öğrenci oluşturmuştur. Sonuç denetim odağını etkilemeye yönelik olarak grup rehberliğinin öğrencilerin denetim odağı üzerinde herhangi bir etkiye yol açmadığını göstermiştir.

Canel-Denktaş (1993), araştırmasında ortaokul seviyesindeki ergenlerin denetim odağı özelliklerinin yaratıcı düşünceye etkisini incelemiştir. 135 lise öğrencisini araştırmaya dahil etmiştir. Araştırmada denetim odağının yaratıcılığın alt boyutlarına etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda denetim odağının sözel esneklik, şekilsel akıcılık, şekilsel zenginleştirme, yaratıcılık alt boyutlarında etkili olduğu; sözel akıcılık, sözel orijinallik, şekilsel başlık soyutluğu, şekilsel erken kapanmaya direnç boyutlarında etkili olmadığı görülmüştür.

Argun (1995), anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının öğrencilerin denetim odağı üzerine etkisini incelemiştir. Örneklemi 250 ortaokul 2. sınıf öğrencisi ve öğrencilerin ebeveynleri oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre anne babalarından şefkat gören, memnun edilen, bağımsız davranışları desteklenen, tutarlı disiplin uygulanan, davranışları ödüllendirilen çocukların iç denetim odağı puanlarının diğer çocuklarıkinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Cengiz'in (1996) araştırmasında normal liselerde ve güzel sanatlar lisesinde okuyan öğrencilerin denetim odakları ve kendini gerçekleştirme düzeylerini etkileyen etmenler incelenmiştir. Araştırma evrenini İzmir ili ve çevresi, örneklemi ise 475 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Kişisel Yönelim Envanteri, Denetim Odağı Ölçeği bilgi toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; sanat eğitimi alan öğrencilerin çoğunlukla içten denetimli oldukları, sanat eğitimi alan ve almayan öğrenciler arasında desteği içten alma açısından sanat eğitimi alanların lehine fark bulunmuştur.

Ilgar (1996), denetim odağının değer sistemleri, ahlaki gelişim düzeyi ve öz ahlaki değerlendirme üzerindeki etkisini incelemiştir. Ağrı Eğitim Fakültesinin 1. ve 4. sınıfında okuyan 278 öğrenci üzerinde çalışmasını gerçekleştirmiştir. Elde ettiği bulgulara göre, denetim odağının değerler sistemlerini etkilediğini, cinsiyet ve üniversite yaşantısının ahlaki gelişim düzeyini etkilemediğini, denetim odağının öz ahlaki değerlendirmede etkili olduğunu cinsiyet ve üniversite yaşantısının ise etkili olmadığını bulmuştur.

Kurt (1996), rehber öğretmenler ve öğretmenlerin ahlaki gelişim düzeyleri ve denetim odağı algılamalarını incelemiştir. Ankara'da çalışan 120 rehber öğretmen, sosyal bilgiler ve fen bilgisi öğretmenine ulaşmıştır. Deneklerin ahlak gelişim düzeyleri ve denetim odağı algılamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ahlak gelişiminde cinsiyet ve branş bakımından anlamlı bir etkileşim olduğunu tespit etmiştir.

Cantekinler (1997), tarafından 65 tane ilkokul 5. sınıfa devam eden öğrenciye verilen sosyal beceri eğitiminin öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik, denetim odağı, bağımlılık eğilimi ve algılanan anne-baba davranışları gibi değişkenlere etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda verilen sosyal beceri eğitiminin öğrencilerin denetim odağı puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur.

Malki (1998), araştırmasında kontrol odağı ve problem çözmede kendini algılamayla ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi üniversite öğrencileri üzerinde incelemiş ve 327 kişiyi araştırma kapsamına dahil etmiştir. Araştırma sonunda kontrol odağı-problem çözme konusunda kendini algılama-ruh sağlığı ve kontrol odağı-ruh sağlığı arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Öğrencilerde dış kontrol odağı eğilimi arttıkça problem çözmede kendini yetersiz algılamalarının da arttığı, problem çözmede yetersiz algılamaları arttıkça ruh sağlıklarının bozulduğu, dış kontrol odağı eğilimi arttıkça da ruh sağlıklarının bozulduğu görülmüştür.

Gökçakan ve Yanılmaz (1998), öğretmen adaylarında denetim odağı ve stresle başa çıkma tarzlarını ve bunlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Toplam 240 öğrenci araştırma grubunu oluşturmuştur. Öğrencilere Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği Rotter'ın Denetim Odağı Ölçeği ve Bilgi Formu uygulanmıştır. Sonuç olarak öğrencilerden %14'ünün tamamen içten denetimli, %26'sının ise tamamen dıştan denetimli olduğu bulunmuştur. Ayrıca stresle başa çıkmada kendine güvenli yaklaşımlı öğrencilerin sosyal destek arama yaklaşımındaki öğrencilere kıyasla daha içten denetimli olduğu bulunmuştur.

Aydın (1999), denetim odakları farklı olan ergenlerin problem çözme becerileri puanlarını karşılaştırmıştır. 105 erkek, 66 kız olmak üzere 171 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma sonucunda iç dış denetim odağına sahip ergenlerin problem çözme puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, denetim odağı puanları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Baykara'nın (1999) araştırmasında işbirliğine dayalı öğrenme tekniklerinden karşılıklı sorgulama ve birleştirme tekniklerinin öğrenci erişimine ve hatırlama düzeyine etkisi karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve bu etkinin öğrencilerin denetim odaklarına bağlı olarak değişip değişmediği belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma 49 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırma sonucuna göre; karşılıklı sorgulama ve birleştirme tekniklerinin uygulandığı gruplardaki öğrencilerin erişilerinin, hatırlama düzeylerinin ve izleme testinden elde ettikleri puanlarının, iç ve dış denetimli olmalarına bağlı olarak değişmediği görülmüştür.

Biçer'in (1999) çalışmasında üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren on-oniki yaşlar arasındaki çocuklarda denetim odağını üstün yeteneklilik durumuna göre belirlemek ve farklı değişkenlerin denetim odağı üzerinde farklılık yaratıp yaratmadığını saptamak amaçlanmıştır. Araştırma 29 üstün yetenekli, 29 normal gelişim gösteren çocuk olmak üzere 58 çocuk üzerinde yapılmıştır. Araştırmada Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ile Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Sonuçta üstün yetenekli olan ve olmayan çocukların denetim odağının içten ve dıştan olmasında yaşın ve en sevdiği dersin anlamlı düzeyde bir fark oluşturduğu bulunurken, cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim düzeyinin anlamlı bir fark oluşturmadığı bulunmuştur.

Cihangir (1999), araştırmasında on yaşındaki çocukların denetim odakları ve özsaygı düzeylerini incelemek ve bazı değişkenlerin bu gelişim alanları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çalışmıştır. Araştırma Ankara'da dördüncü sınıfa devam eden 300 çocuk üzerinde yürütülmüştür. Araştırma bulgularına göre, çocukların denetim odağı gelişimi üzerinde anne mesleği ve anne öğrenim düzeyinin önemli farklılıklara yol açtığı belirlenirken, baba öğrenim düzeyini, baba mesleği, ebeveynlerin yaşı, çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, aile yapısı ve sosyo-ekonomik düzeyi değişkenlerinin önemli farklılıklara yol açmadığı görülmüştür. Ayrıca daha içten denetimli çocukların yüksek özsaygıya sahip oldukları sonucuna da ulaşılmıştır.

Gümüş (1999), çalışmasında denetim odağı ile sağlıkla ilgili tutumlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ayrıca cinsiyet ve öğrenim durumunun bu değişkenler üzerindeki rolünü de ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Araştırma 63'ü kadın, 121'i erkek toplam 184 denek üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda denetim odağı ile sağlıkla ilgili tutumlar arasında bir ilişki bulunmuştur. Cinsiyetin hem denetim odağı hem de sağlıkla ilgili tutumlar üzerinde etkili olduğunu tespit etmiştir.

Ulutaş (1999), ilköğretim okullarına devam eden on yaş çocuklarının denetim odağı ve kaygı düzeylerinde bazı değişkenlerin farklılık yaratıp yaratmadığını saptamak ve çocukların denetim odağı ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla çalışmıştır. Araştırmasını on yaşında toplam 384 çocuk üzerinde yürütmüştür. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Çocuklar İçin Durumluk- Sürekli Kaygı Envanteri ve Çocuklar için Denetim Odağı Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, çocukların denetim odağı puan ortalamalarında sadece annelerinin ve babalarının öğrenim düzeyinin önemli farklılığa neden olduğu tespit edilmiştir. Çocukların durumluk kaygı düzeyleri ile denetim odakları arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğu saptanmıştır.

Alisinanoğlu ve Ulutaş (2000), çalışmalarında çocukların denetim odağı ile annelerinin denetim odağı arasındaki ilişkiyi incelemişler ve bazı değişkenlerin çocukların denetim odaklarında farklılığa neden olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırma sonucunda çocuklar ile annelerinin denetim odağı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişkinin olduğu, kardeş sayısının da denetim odağı puan ortalamalarında önemli bir farklılığa neden olduğu tespit edilmiştir.

Erbaş (2000), ilkokul çocuklarında farklı değişkenlerin (sınıf büyüklüğü, kardeş sayısı...) denetim odağı ve atılganlık düzeyine etkisini araştırdığı çalışmasını toplam 187, 3. sınıf öğrenci üzerinde yapmıştır. Öğrencilerin denetim odağı Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ile atılganlığı ise Atılganlık Envanteri ile ölçülmüştür. Sınıf değişkeninin, annenin çalışıp çalışmamasının, kardeş sayısının, odası olup olmasının ve annenin

eğitim düzeyinin atılganlık üzerinde etkili ancak denetim odağı puanları üzerinde etkili olmadığı görülmüştür.

Kaval (2001), 12 yaşı çocuklarında denetim odağını etkileyen bazı değişkenleri incelemek amacıyla çalışmıştır. Ayrıca araştırmada çocuk tarafından algılanan anne davranışları ile anne denetim odağı düzeyi arasında farklılık olup olmadığının incelenmesi de amaçlanmıştır. Toplam 318 öğrenci ile çalışılmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyetle öğrenci denetim odakları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Annenin çalışma durumu, annenin sosyo-ekonomik seviyesi, anne-babanın eğitim düzeyi, anne babanın denetim odağı düzeyi ile çocukların denetim odaklarının yönü arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, ailedeki doğum sırasına göre, algılanan anne davranışları ile annenin denetim odağı düzeyi ve anne için algılanan duygusal cezalandırma davranışı ile annenin denetim odağı düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Sarper (2001), yaptığı çalışmada çocuk yuvasında yetişen çocuklarla, ailesi yanında yetişen çocukların denetim odağı algılarını karşılaştırmıştır. Araştırmaya 10-11 yaşında toplam 130 çocuk dahil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre çocuk yuvasında kalan çocukların ailesi yanında kalan çocuklara göre daha fazla dıştan denetimli olduklarını tespit etmiştir.

Tapçan (2002), araştırmasında ebeveyn tutumları ile ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin denetim odağı ilişkisini incelemiştir. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ile aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumu ölçekleri kullanılmıştır. Araştırma bulgularında, ebeveyn tutumları ile çocukların cinsiyetleri arasında aşırı annelik boyutu yönünden anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ancak çocukların yaşları ile ebeveyn tutumları arasında ve cinsiyetleri, yaşları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Yılmaz (2002), çalışmasında 13-14 yaşındaki ön-ergenlerde ego-santrik düşüncenin denetim odağı ile ilişkisini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 174 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma sonucunda ise ön-ergenlerin

ego–santrik düşünce düzeylerine göre, denetim odağı puanlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur.

Gültekin (2003), çalışmasını akut ve kronik hastalığı olan 9–14 yaş grubundaki çocukların denetim odağı ve benlik kavramı düzeylerini ve etkili olabilecek etmenleri belirlemek amacıyla planlamıştır. Araştırmaya 154 çocuk alınmıştır. Araştırmada Genel Bilgi Formu Piers–Haris Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeği ve Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda akut ve kronik hastalığa sahip olan çocukların denetim odakları arasında farklılık olduğu, kronik hastalığa sahip çocukların daha dıştan denetimli oldukları saptanmıştır. Ayrıca içten denetim arttıkça benlik kavramında olumluluğun da arttığı bulunmuştur.

Seçer (2003), 13–14 yaş grubu çocuklara uygulanan Yoğun Düşünme Eğitim Programı'nın çocukların hata sayısı, tepki süresi ve ahlaki yargı düzeylerine etkisini incelemiştir. İlköğretim 8. sınıfa giden 60 çocuk (30'u kontrol grubu, 30'u deney grubu) üzerinde yaptığı araştırmasında deney grubuna haftada iki kez olmak üzere 15 hafta boyunca Yoğun Düşünme Eğitimi Programı'nı uygulamıştır. Eğitim sonunda her iki gruba da yaptığı ön testleri tekrarlamış ve deney grubu çocukların tepki süresi ve hata sayısı son test puan ortalamalarının kontrol grubu çocuklarından önemli düzeyde yüksek olduğunu, deney grubu çocukların ahlaki yargı düzeyleri son test puanlarının kontrol grubuna göre önemli düzeyde yüksek olduğunu, deney grubu çocukların tepki süresi ve hata sayısı son test puan ortalamalarının ön test puan ortalamalarından önemli düzeyde yüksek olduğunu bulmuştur.

Efe (2005), çalışmasını okul öncesi eğitim çağında çocukların uygun sosyal davranışlar geliştirebilmeleri için ailenin ve okulun önemi üzerinde durmak amacıyla yapmıştır. Ayrıca okul öncesi eğitim çağında çocuğu olan ailelerin denetim odağı, denetim odağı türü ve çocuklarının sosyal davranışlarını denetlemeleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma 925 anne-baba üzerinde yürütülmüştür. İç denetim odaklı anne-babaların görgü kurallarını daha çok kullandıkları görülmüştür.

Çolak'ın (2006) çalışmasında teknik öğretmenlerde denetim odağının yönü ve medeni durum, yaş, anne ve babanın eğitim düzeyi değişkenleri ile ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda araştırmaya katılan öğretmenlerden %89'unun içten denetimli olduğu, denetim odağı puanları ile medeni durum, yaş, anne ve babanın eğitim düzeyi değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir.

Derin (2006), ilköğretim öğrencilerinin problem çözme becerilerini algılamaları ve denetim odağı düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla çalışmıştır. Araştırmaya toplam 434 öğrenci dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin problem çözme becerileri ile denetim odağı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunurken, problem çözme becerileri ve denetim odağı düzeyleri ile akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir.

Efiliti (2006), araştırmasında ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma 580 kişi üzerinde yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak, Saldırganlık Ölçeği, Hacettepe Kişilik Envanteri ve Rotter Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin denetim odağı puanları ile saldırganlık puanları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu göstermiştir.

Şengüder (2006), yaptığı çalışmada lise 1 ile lise 3. sınıf düzeyinde eğitim gören ergenlerin denetim odağı ile ruhsal sorunlar arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmıştır. Araştırma İzmir ilinde eğitim gören 369 ergen üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonucunda denetim odağı ile ruhsal sorunlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yaşar (2006), araştırmasında denetim odağı ile iki farklı okulda okuyan öğrencilerin belirli kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Örneklem grubu 363 kişidir. Araştırma sonucunda öğrencilerin denetim odağı puanları ile cinsiyet, okul türü, öğrencilerin okudukları bölüm, ailelerin sosyo-

ekonomik düzeyi ve algılanan ebeveyn tutumları değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Yurt Dışında Denetim Odağı İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Ayabe (1979) yaptığı çalışmada, düşüncecilik-içtepisellik ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ayabe çalışmasından önce konu ile ilgili yapılan çalışmaları incelediğinde düşüncecilik ile içtepisellik arasında ilişki olmadığını tespit etmiştir. Diğer yandan Finch'in duygusal güçlüğü olan çocuklar üzerinde yaptığı çalışma sonucunda düşüncecilik-içtepisellik ile denetim odağı arasında ilişki olduğu sonucuna ulaştığını görmüştür. Ayabe araştırmasında düşüncecilik-içtepisellik ile denetim odağı arasında ilişkiye rastlamamıştır.

Strickland ve Haley (1980), yaptıkları çalışmada Rotter'ın Denetim Odağı Ölçeğini kullanmışlardır. Çocukların cinsiyetler arası denetim odağı puanlarına bakmışlardır. 200 kız, 200 erkek denek üzerinde çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara baktığımızda Strickland ve Haley'e göre cinsiyetler arası denetim odağı puanlarında fark olmadığı tespit edilmiştir.

Findley ve Cooper (1983) denetim odağı ve akademik başarı ilişkisini inceledikleri araştırmalarında içten denetimli kişilerin akademik yönden başarılı olduklarını vurgulamışlardır. Akademik başarı ile denetim odağı arasındaki ilişkinin gençlerde çocuklardan fazla olma eğiliminde olduğu ve cinsiyete göre farklılıkların olduğu da bulunmuştur. Kızların denetim odağı ile akademik başarıları arasındaki ilişki erkeklere göre daha önemli bulunmuştur.

Houston (1984) yaptığı çalışmada 284 üniversite öğrencisi üzerinde özsaygı, denetim odağı ve önyargı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Erkeklerin kızlardan daha yüksek özsaygıya sahip olduğunu, denetim odağı puanlarında ise cinsiyetler arasında fark olmadığını bulmuştur. Denetim odağı konusunda da hiçbir farklılık görülmemiştir. Ayrıca özsaygı ve önyargı arasında olduğu gibi denetim odağı ve önyargı arasında da bir bağlantı kurulamamıştır.

Man, Hall ve Stout (1990) yaptığı çalışmalarında aile çevresinin denetim odağı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 67 kadın, 36 erkek çalışmaya

dahil edilmiştir. Denetim odağı ile ailesel değişkenler arasında ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Sherman (1984) yaptığı çalışmada çocuklarda iç denetimin gelişimini incelemiştir. Bunun için 8 ila 13 yaş arasındaki ilköğretim öğrencilerine Nowicki–Strickland’ın Denetim Odağı Ölçeğini uygulamıştır. Araştırmasına 97 öğrenci katılmıştır. Çocuğun yaşı ilerledikçe daha içten denetimli olduğunu bulmuştur. Bunun yanı sıra cinsiyet farklılıklarına rastlamamıştır.

McIntosh ve Rawson (1988) denetim odağı üzerine 10 gün süreyle ‘davranış değiştirme tedavi programı’nın etkilerini incelemiştir. Araştırmanın yapıldığı grup, 6 ve 12 yaşları arasında, düşük sosyo–ekonomik geçmişten, parçalanmış ailelerden ve sosyal mahrumiyetlerden etkilenmiş ciddi davranış bozukluklarına sahip çocuklardan meydana gelmiştir. Öncesi ve sonrası yapılan ölçümler Nowicki–Strickland’ın Okulöncesi ve İlköğretim İçsel–Dışsal Denetim Odağı Ölçeği ve Çocuklar İçin Denetim Odağı Ölçeği ile yapılmıştır. Çalışmaya dahil olan 10–12 yaşlarındaki çocuklar içten denetimlilikte gözlenebilir bir yükselmeye terapiye cevap verirken daha küçük olanlarda aynı sonuca ulaşamamıştır.

Okulda davranış problemine sahip olan çocuklara Dupper ve Krishef (1993), Okul Temelli Sosyal Bilişsel Beceri Eğitimi adı verilen bir program uygulamışlardır. Üç okuldan rastgele toplam 35 denek seçilmiştir. Denekler yine rastgele, deneme ve kontrol gruplarına ayrılmışlardır. Davranış eğitimi öncesi ve sonrasında Nowicki–Strickland’ın Denetim Odağı Ölçeği ve Öğretmenlerin Kendini Kontrol Ölçeği kullanılmıştır. Daha sonra davranış problemi olan çocuklara bu programı vermişlerdir. Deneme grubunda önemli farklılıklar olduğu, kontrol grubunda ise değişiklik olmadığı tespit edilmiştir. Sonuçlara bakıldığında deneme grubu çocukların cinsiyetine göre, deneme koşullarına ve ırkına göre de herhangi bir farklılık bulunmamıştır.

Chubb, Fertman ve Ross (1997) yaptıkları çalışmalarında ergenlerde denetim odağı ve özsaygıyı incelemiştir. 174 tane 9. sınıf öğrenciyi çalışma kapsamına almışlardır. Bu öğrencileri dört yıl boyunca incelemiştir.

Araştırma sonucunda çocukların özsaygı puanlarında cinsiyete göre farklılıklara rastlanmıştır. Özellikle kızların özsaygı puanlarının düşük olduğu bulunmuştur. Diğer yandan sınıf düzeyinde de denetim odağı puanlarında farklılığa rastlanmıştır. Sınıf ve cinsiyet arasında etkileşim olduğu görülmüştür.

Mulis ve Mullis (1997) yaptıkları çalışmada ergenlerin denetim odağı, özsaygı puanları ile mesleki ilgileri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yaşları 14 ila 19 arasında değişen 1364 öğrenciyi araştırmalarına dahil etmişlerdir. Özsaygı puanları ve iç denetim puanları yüksek öğrencilerin, daha düşük özsaygı puanlarına ve dıştan denetimli öğrencilere göre çeşitli mesleklerin içerikleriyle ilgilendiklerini ortaya koymuşlardır. Mesleki ilgilerde cinsiyet ve sınıf farklılıklarının da olduğu ortaya koyulmuştur.

Mcclun ve Merrell (1998) algılanan anne-baba tutumunun, çocukların denetim odağı, ve öz-kavram üzerinde etkili olup olmadığını incelemişlerdir. Katılımcılar Nowicki–Strickland İçsel-Dışsal Denetim Odağı Ölçeği, Harter Öz-Algılama Profili ve Belirgin Ebeveynlik Tarzları ölçümüne kaydedilen 198 sekizinci ve dokuzuncu sınıf öğrencilerinden oluşmuştur. Sonuçta, ailesini otoriter olarak algılayan çocuklar, ailesini izin verici veya otoriter olarak algılayan çocuklardan daha fazla içten denetimli olduklarını bulmuşlardır. Yani çocuk ailesini baştan beri otoriter olarak algılıyorsa içten denetimli ve özsaygısı yüksek, bir izin verici bir de otoriter olarak algılıyorsa daha dıştan denetimli ve özsaygısı da düşüktür.

Manger, Eikeland ve Asbjørnsen (2002) çalışmalarında, okul tabanlı sosyal-bilişsel eğitim programının 14–15 yaş öğrencilerinin denetim odağına etkisini Nowicki ve Strickland'ın denetim odağı ölçeğiyle değerlendirmiştir. Deneme grubundaki 91 ve kontrol grubundaki 109 öğrenci programdan önce ve sonra değerlendirilmiştir. Kontrol grubundaki kız ya da erkek öğrencilerin denetim odaklarında değişme olmazken, deneme grubundaki kız öğrenciler yüksek içten denetimlilik yönünde belirgin bir gelişme göstermiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada, gerçek deneme modellerinden ön test/son test kontrol gruplu model kullanılmıştır. Deneme modelleri, neden-sonuç ilişkilerini belirlemeye çalışmak amacı ile doğrudan araştırmacının kontrolü altında, gözlenmek istenen verilerin üretildiği araştırma modelleridir (Karasar, 2000).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini Afyonkarahisar Dinar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Dinar merkezinde olan ilköğretim okullarının 4, 5 ve 6. sınıflarına devam eden çocuklar oluşturmaktadır. Örneklem ise Yeniyol ve Fatih İlköğretim okullarına devam eden 4, 5 ve 6. sınıfların denetim odağı ölçeğinden 10 ve üzeri puan alan tüm öğrencilerden oluşmaktadır. Aşağıda örnekleme alınan çocukların sınıflara ve cinsiyetlere göre dağılımları verilmiştir.

Tablo 1

Örnekleme Alınan Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara ve Cinsiyete Göre Dağılımları

Gruplar	Deneme Grubu		Kontrol Grubu		Toplam
Sınıflar	Cinsiyet		Cinsiyet		
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
4.Sınıf	14	6	13	6	39
5.Sınıf	16	14	10	9	49
6.Sınıf	10	13	5	9	37
Toplam	40	33	28	24	125

Tablo 1 incelendiğinde deneme grubunda 40 kız 33 erkek, kontrol grubunda ise 28 kız 24 erkek olmak üzere toplam 125 çocuk örnekleme dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Denetim Odağı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirliği

Araştırmada kullanılan ölçek Denetim Odağı Ölçeği (DOÖ)'dir. Bu ölçek, davranışları denetleyen pekiştirmelerin içte ve dışta odaklaşmasının algılanma düzeyini değerlendirmek için Nowicki ve Strickland (1973) tarafından geliştirilmiştir. Ölçme aracının maddeleri akademik yeterlilik, sosyal olgunlaşma, bağımsızlık, olayların üstesinden gelme ve kendi başına güdülenme davranışları ile ilgilidir. On dokuz maddesi üçüncü-altıncı sınıflardaki, 21 maddesi yedinci-onikinci sınıflardaki öğrencilere yönelik olarak hazırlanmış toplam 40 sorudan oluşan ölçeğin maddeleri evet veya hayır tepkilerinden birinin işaretlenmesini gerektiren zorunlu seçme yöntemine göre belirlenmiştir. Her bir maddenin içerdiği ifadenin, denetlemeyi dıştan algılama

doğrultusundaki evet veya hayır ifadesine bir puan verilir. Dolayısıyla puanın fazlalığı dıştan denetimliliği, azlığı içten denetimliliği göstermektedir.

Nowicki ve Strickland (1973) tarafından testin aralıklı tekrarı yöntemi ile yapılan çalışmada güvenilirlik katsayısı üçüncü sınıflar için. 63; yedinci sınıflar için. 71 olarak bulunmuştur.

Ülkemizde yapılan güvenilirlik çalışmalarında da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Korkut (1986), ölçeğin ilkökul öğrencilerine uygulanabilen 19 maddesine dayalı olarak yaptığı güvenilirlik çalışmasında aynı yöntemi kullanmış ve güvenilirlik katsayısını üçüncü sınıflar için. 63; beşinci sınıflar için. 65 olarak bulmuştur.

Yeşilyaprak (1988), ölçeğin tamamı için iki farklı güvenilirlik yöntemi kullanmış ve testin tekrar yöntemi ile güvenilirlik katsayısını. 87, Kuder–Richardson 21 formülü ile. 71 olarak elde etmiştir. Yeşilyaprak, ölçeğin tamamı ile benzer ölçekler geçerliliği yöntemini kullanarak geçerlik çalışması yapmıştır. Kişisel Yönelim Envanterinin, Benlik Saygısı ve Desteği, İçten Alma Alt Ölçekleri bu amaçla kullanılmıştır. Yapılan uygulamada Denetim Odağı ile Benlik Saygısı arasında geçerlik katsayısı. 58, Desteği İçten Alma ile. 40 olmak üzere ters yönde ilişki bulunmuştur. Böylece Denetim Odağı Ölçeğinden elde edilen puanlar yükseldikçe ki bu dıştan denetimliliği gösterir, Benlik Saygısı ve Desteği İçten Alma puanlarının düştüğü anlaşılmaktadır.

Ölçeğin puanlaması: Bireyin kendi kendine cevaplayabileceği bir ölçektir. Gruplara uygulanabilir. Testin nasıl kullanılacağına ilişkin bir açıklama bulundurulur. Ölçeğin maddeleri evet veya hayır tepkilerinden birinin işaretlenmesini gerektirir. Her bir maddenin içerdiği ifadenin, denetlemeyi dıştan algılama doğrultusundaki evet veya hayır ifadesine bir puan verilir. Dolayısıyla puanın fazlalığı dıştan denetimliliği, azlığı içten denetimliliği göstermektedir. Maddeler cevap anahtarına göre değerlendirilir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin Toplanması

Veri toplamada kullanılan ölçeklerin uygulanmasından önce araştırmanın içeriğini özetleyen bir rapor hazırlanarak, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden resmi izin alınmıştır. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden alınan resmi izin yazısı Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne götürölmüştür. Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından hazırlanan resmi izin belgeleri de araştırma yapılacak olan Yeniyol İlköğretim ve Fatih İlköğretim Okulu Müdürlüklerine iletilmiştir.

Yeniyol ve Fatih İlköğretim Okullarının dört, beş ve altıncı sınıflarına devam eden 599 öğrencinin tamamına Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği uygulanmıştır. Uygulamadan önce her iki okulda toplam altı şube olan dördüncü sınıfların yedi şube olan beşinci sınıfların ve yedi şube olan altıncı sınıfların derslerine giren öğretmenlerle görüşme yapılmış ve ölçeklerin verileceği saatler belirlenmiştir. Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği uygulanması her şubede yaklaşık bir saat sürmüştür. Uygulama bittikten sonra Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği toplanmıştır.

İkinci aşamada Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin değerlendirmesi yapılmıştır. Denetim Odağı Ölçeği'nden on ve üzerinde puan alan Fatih İlköğretim Okulu öğrencilerinin tamamı yani 73 kişi deneme grubu, yine on ve üzerinde puan alan Yeniyol İlköğretim Okulu öğrencilerinin tamamı yani 52 öğrenci de kontrol grubu olmak üzere toplam 125 öğrenci çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

Fatih İlköğretim Okulu idaresinin, öğrenci ve velilerinin verilecek olan eğitime karşı olumlu düşünce ve tavırları deneme grubunun bu okuldan seçilmesine neden olmuştur.

Son aşamada ise deneme grubuna seçilen öğrencilerle yapılacak olan düşünme (reflection) eğitimi programının uygulanma zamanı ile ilgili okul müdürü ile konuşulmuş, Türkçe, Matematik, Fen Bilgisi derslerinin dışında herhangi bir derste programın uygulanması kararlaştırılmıştır. Kasım ayında ise

düşünme (reflection) eğitimine başlanmıştır. Mart ayında programın uygulanması tamamlanmış, mayıs ayında da son testlerin uygulanması bitirilmiştir.

Verilerin Analizi

Bütün öğrencilerden deneme öncesinde ve deneme sonrasında denetim odağı puanları tespit edilmiştir. Deneme öncesi, deneme sonrası denetim odağı puanları ve deneme öncesi- deneme sonrası denetim odağı puanları arasındaki farklar;

$$Y_{ijkl} = a + b_i + c_j + d_k + b_i d_k + c_j d_k + b_i c_j d_k + I_{ijkl}$$

şeklinde bir modelin varlığı kabul edilmiş, en küçük kareler yöntemiyle varyans analizi yapılarak analiz edilmiştir. Modelde;

Y_{ijkl} : i. gruptaki, j. cinsiyetteki, k. sınıftaki öğrencinin Denetim Odağı Ölçeği Puanını,

a: model sabitini

b_i : i. grubun etkisini (deneme ve kontrol)

c_j : j. cinsiyetin etkisini

d_k : k. sınıfın etkisini,

$b_i c_j$: grup x cinsiyet interaksiyonunun etkisini

$b_i d_k$: grup x sınıf interaksiyonunun etkisini

$c_j d_k$: cinsiyet x sınıf interaksiyonunun etkisini

$b_i c_j d_k$: grup x cinsiyet x sınıf interaksiyonunun etkisini

I_{ijkl} : hata'yı temsil etmektedir.

Varyans analizi sonucunda farkların önemli olduğunu tespit etmek için Asgari Önemli Fark (A.Ö.F.) testi kullanılmıştır.

Verilerin analizi Minitab Release 13,0 bilgisayar programı kullanılarak yapılmıştır.

Deney Grubuna Verilen Eğitim

Araştırmada deneme ve kontrol grupları için uygulanacak olan işlemler aşağıda belirtilen sırayı takip etmiştir.

Tablo 2

Deneyel İşlemin Uygulanış Düzeni

Gruplar	Ön test	Uygulanan İşlem	Son test
Deneme Grubu	D.O.Ö. uygulandı	15 hafta “Düşünme Eğitimi Programı” verildi.	D.O.Ö. uygulandı
Kontrol Grubu	D.O.Ö. uygulandı	15 hafta bekleme	D.O.Ö. uygulandı

D.O.Ö.: Denetim Odağı Ölçeği

Öğrencilerin eğitim programına katılması velilerin bilgisi dahilinde olmuştur. Daha sonra öğrencilerle uygulanacak olan eğitim programının planlanması yapılmıştır. Yaklaşık 4 ay boyunca ve haftada iki kez 20–30 dakika süren, büyük bir kısmının oyun olduğu ve asgari bir çaba ve dikkat gerektiren aynı zamanda eğlenceli olan bir seri alıştırmaya sunulmuştur. Bu eğitim toplam otuz oturumdan oluşmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde denencelerle ilgili bulgulara yer verilmiştir. Önce deneme ve kontrol gruplarındaki çocukların ön testte ölçülen denetim odağı ölçeği puanları karşılaştırılmıştır. Daha sonra, uygulanan düşünme eğitimi programının belirtilen değişkenler üzerinde etkili olup olmadığını test etmek amacıyla denetim odağı ölçeğine ait veriler bakımından deneme ve kontrol grupları arasında anlamlı farklılaşma olup olmadığı test edilmiştir. Ayrıca, deneme ve kontrol gruplarında adı geçen ölçüm değerleri bakımından, ön test verileri ile son test verileri arasındaki farklılıklar analiz edilmiştir. Bununla beraber, çalışma süresince kontrol grubundaki çocukların da denetim odağı puanlarında değişme olabileceği göz önünde bulundurularak, deneme ve kontrol gruplarında ayrı ayrı, ön test ölçümleri ile son test ölçümleri arasındaki farklar alınmıştır ve ayrıca bu farklar bakımından sınıf ve cinsiyetler arasındaki farklılıkların önemli olup olmadıkları da kontrol edilmiştir.

Denence 1.0. Gruplara, sınıflara ve cinsiyete göre çocukların denetim odağı ölçeği ön test puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark yoktur.

Deneme ve kontrol gruplarındaki çocuklardan çalışma öncesinde ölçülen denetim odağı ölçeği puanları (ön test) arasında fark olup olmadığı varyans analizi ile sınıanmıştır.

Tablo 3

Gruplara, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları

Varyasyon Kaynakları	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
Grup	1	2.313	2.313	1.53	0.219
Sınıf	2	21.234	10.617	7.01	0.001**
Cinsiyet	1	3.520	3.520	2.32	0.130
Grup*Sınıf	2	6.716	3.358	2.22	0.114
Grup*Cinsiyet	1	7.892	7.892	5.21	0.024*
Sınıf*Cinsiyet	2	12.577	6.288	4.15	0.018*
Grup*Sınıf*Cinsiyet	2	3.529	1.764	1.16	0.316
Hata	113	171.223	1.515		
Genel	124	222.592			

***: 0.05; **0.01 düzeyinde anlamlıdır.**

Tablo 3’de deneme ve kontrol gruplarındaki çocuklardan çalışma öncesinde ölçülen denetim odağı ölçeği puanlarına (ön test) uygulanan varyans

analizi sonuçları verilmiştir. Varyans analizi tablosunda, kontrol ve deneme gruplarının ortalamaları arasında ve cinsiyetlerin ortalamaları arasında önemli bir fark bulunmazken ($P>0.05$), sınıf ortalamaları arasında önemli farklılık bulunduğu ($P<0.05$) görülmektedir. Çalışmada ele alınan faktörlerden grup*cinsiyet interaksyonu istatistik olarak % 5 düzeyinde, sınıf*cinsiyet interaksyonu % 1 düzeyinde önemli bulunmuş, grup*cinsiyet interaksyonu ve grup*sınıf*cinsiyet interaksyonları ise önemli bulunmamıştır.

Bu sonuçlar, gruplar arasındaki farkın sınıflara göre değişmediğini, gruplar arasındaki farkın cinsiyetlere göre ve sınıflar arasındaki farkın cinsiyetlere göre değiştiğini göstermektedir. Üçlü interaksyonun önemli bulunmaması, gruplar arasındaki farkın sınıflara ve cinsiyetlere göre değişmediğini göstermektedir.

Çalışmada ele alınan faktörler (grup, sınıf ve cinsiyet) ve bu faktörlerin ikişerli ve üçerli alt gruplarının ortalamaları, standart hataları ve öğrenci sayıları aşağıda verilmiştir (Tablo 4–10)

Tablo 4

Sınıflara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Sınıflar	n	\bar{x}	s. hata
4.Sınıf	39	11.07 ^{ab}	0.17
5.Sınıf	49	11.36 ^a	0.15
6.Sınıf	37	10.71 ^b	0.21

^{a,b,ab..} : Aynı sütunda ayrı harf bulunduran ortalamalar arasındaki fark istatistik olarak önemlidir ($p<0.05$).

Tablo 4’te deneme ve kontrol gruplarının denetim odağı ön test puan ortalamaları ve standart sapmalarıyla gruplardaki öğrenci sayıları verilmiştir.

Deneme ve kontrol gruplarının denetim odağı ön test puanlarına uygulanan varyans analizi sonucunda sınıf ortalamaları arasında istatistik olarak önemli farklılık bulunduğu tespit edilmiştir ($P<0.01$) (Tablo 3). Sınıf ortalamalarının Asgari Önemli Fark (AÖF) testiyle karşılaştırılması sonucunda, 6. sınıfların ortalamasının 5. sınıfların ortalamasından önemli ölçüde düşük, 4. sınıfların ortalamasının 5. ve 6. sınıfların ortalamalarından önemli bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 5

Gruplara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait n, x, s. hata Değerleri

Gruplar	n	Ortalama	s. hata
Deneme Grubu	73	11.36	0.15
Kontrol Grubu	52	11.07	0.17

Deneme ve kontrol grubu çocukların denetim odağı ön test puanlarına ait n, \bar{x} , standart hata değerleri tablo 5'te görülmektedir. Tablo 5'te de görüldüğü gibi deneme grubunun aritmetik ortalaması 11.36 iken kontrol grubunun aritmetik ortalaması 11.07'dir.

Tablo 6

Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Cinsiyet	n	\bar{x}	s. hata
Kız	68	11.03	0.16
Erkek	57	11.39	0.17

Tablo 6'da çocukların cinsiyete göre denetim odağı ön test puanlarına ait n, \bar{x} , standart hata değerleri görülmektedir. Değerler incelendiğinde kızların aritmetik ortalaması 11.03 iken erkeklerin aritmetik ortalaması ise 11.39 olduğu görülmektedir.

Tablo 7

Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Sınıflar	4.Sınıf			5.Sınıf			6.Sınıf		
	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	20	11.77	0.30	30	11.57	0.22	23	10.73	0.25
Kontrol Grubu	19	11.88	0.30	19	10.62	0.28	14	10.70	0.34

Yukarıdaki tabloda deneme ve kontrol grubu çocukların sınıflara göre n, \bar{x} , standart hata değerleri görülmektedir. Deneme grubundaki 4. sınıfa devam eden 20 öğrencinin aritmetik ortalaması 11.77, 5. sınıfa devam eden 30 öğrencinin aritmetik ortalaması 11.57 ve deneme grubunda 6. sınıfa devam eden 23 öğrencinin aritmetik ortalaması 10.73'tür. Kontrol grubundaki 4. sınıf, 19 öğrencinin aritmetik ortalaması 11.88, 5. sınıfa devam eden 19 kontrol grubu öğrencinin aritmetik ortalaması 10.62 ve 6. sınıf 14 öğrencinin aritmetik ortalaması ise 10.70'dir.

Tablo 8

Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Cinsiyete Göre Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarının Karşılaştırılması

Cinsiyet	Kız			Erkek		
	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	40	11.45 ^a	0.19	33	11.27 ^a	0.23
Kontrol Grubu	28	10.62 ^b	0.25	24	11.51 ^a	0.25

^{a, b} ...: Ayrı harf bulunduran ortalamalar arasındaki fark istatistiki olarak önemlidir ($p < 0.05$).

Tablo 8’de deneme ve kontrol grubu çocukların cinsiyete göre ön test puanları karşılaştırılmıştır. Deneme grubuna dahil olan 40 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 11.45 iken deneme grubundaki 33 erkek öğrencinin aritmetik ortalaması 11.27’dir. Kontrol grubundaki 28 kızın aritmetik ortalaması 10.62 ve kontrol grubuna dahil olan 24 erkek öğrencinin aritmetik ortalaması 11.51’dir. Deneme grubu kızların ön test puan ortalaması ile kontrol grubu kızların ön test puan ortalaması arasındaki fark önemlidir. Deneme ve kontrol grubu erkeklerin ön test puan ortalamaları arasındaki fark ise önemsizdir. Deneme grubu kızlar ile deneme grubu erkeklerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark önemsizken, kontrol grubu kızlar ve kontrol grubu erkeklerin aritmetik ortalamaları arasındaki fark önemlidir.

Tablo 9

**Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği
Ön test Puanlarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri**

Sınıflar	4.Sınıf			5.Sınıf			6.Sınıf		
	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Kız	27	11.24 ^b	0.23	26	11.31 ^b	0.24	15	10.55 ^c	0.33
Erkek	12	12.41 ^a	0.35	23	10.88 ^b	0.26	22	10.88 ^{bc}	0.26

^{a, b, c} : Ayrı harf bulunduran ortalamalar arasındaki fark istatistik olarak önemlidir (p<0.05).

Deneme ve kontrol gruplarının denetim odağı ön test puanlarına uygulanan varyans analizi sonucunda sınıf ortalamaları arasında istatistik olarak önemli farklılık bulunduğu tespit edilmiştir (P<0.01) (Tablo 3). Sınıf ortalamalarının Asgari Önemli Fark (AÖF) testiyle karşılaştırılması sonucunda, 6. sınıfların ortalamasının 5. sınıfların ortalamasından önemli ölçüde düşük, 4. sınıfların ortalamasının 5. ve 6. sınıfların ortalamalarından önemli bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (Tablo 4). 4.sınıf kızların ortalamasının 4. sınıf erkeklerden önemli ölçüde düşük olduğu, 5. ve 6. sınıf kız ve erkeklerin ortalamaları arasında önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir. 6.sınıf kızların ortalamasının 4. ve 5. sınıf kızların ortalamasından önemli ölçüde düşük olduğu, 4. sınıf erkeklerin ise 5. ve 6.sınıf erkeklerin ortalamasından önemli ölçüde yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 10

Deneme ve Kontrol Grubu Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Ön test Puanlarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Sınıflar		4.Sınıf			5.Sınıf			6.Sınıf		
Gruplar	Cinsiyet	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	Kız	14	11.71	0.32	16	11.93	0.30	10	10.70	0.38
	Erkek	6	11.83	0.50	14	11.21	0.32	13	10.76	0.34
Kontrol Grubu	Kız	13	10.76	0.34	10	10.70	0.38	5	10.40	0.55
	Erkek	6	13.00	0.50	9	10.55	0.41	9	11.00	0.41

Tablo 10'da deneme ve kontrol grubu çocukların sınıflara ve cinsiyete göre ön test puanlarına ait n, \bar{x} , standart hata değerleri görülmektedir. Deneme grubuna dahil olup 4. sınıfa devam eden 14 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 11.71, 6 erkek öğrencinin aritmetik ortalaması 11.83, 5. sınıf 16 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 11.93, 14 erkek öğrencinin ortalaması 11.21 ve 6. sınıfa devam eden 10 kızın ortalaması 10.70, 13 erkeğin ortalaması ise 10.76'dır. Kontrol grubunda olup 4. sınıfa devam eden 13 kızın aritmetik ortalaması 10.76, 4. sınıf 6 erkeğin ortalaması 13.00, 5. sınıfa devam eden 10 kızın ortalaması 10.70, 9 erkeğin ise 10.55 ve 6. sınıf kontrol grubuna dahil olan 5 kızın ortalaması 10.40 ve 6. sınıf 9 kontrol grubu erkeğin ortalaması 11.00'dır.

Denence 2.0. Düşünme eğitimi programı çocukların denetim odağı ölçeği son test puanlarını etkiler.

Düşünme eğitimi programı sonrası deneme ve kontrol grubu çocukların denetim odağı ölçeği puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı varyans analizi ile sınıanmıştır.

Tablo 11

Gruplara, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarına Ait Varyans Analizi Sonuçları

Varyasyon Kaynakları	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
Grup	1	170.984	170.984	33.48	0.000*
Sınıf	2	6.439	3.219	0.63	0.534
Cinsiyet	1	7.569	7.569	1.48	0.226
Grup*Sınıf	2	6.003	3.002	0.59	0.557
Grup*Cinsiyet	1	1.842	1.842	0.36	0.549
Sınıf*Cinsiyet	2	6.676	3.338	0.65	0.522
Grup*Sınıf*Cinsiyet	2	18.491	9.246	1.81	0.168
Hata	113	577.130	5.107		
Toplam	124	816.992			

***: 0.01 düzeyinde anlamlıdır.**

Tablo 11'de deneme ve kontrol gruplarındaki çocuklardan çalışma sonrasında ölçülen denetim odağı puanlarına (son test) uygulanan varyans analizi sonuçları verilmiştir. Varyans analizi tablosunda, kontrol ve deneme gruplarının ortalamaları arasında önemli bir fark bulunmuştur ($P < 0.01$),

Çalışmada ele alınan faktörlerden grup*sınıf, grup*cinsiyet, sınıf*cinsiyet interaksyonu ve grup*sınıf*cinsiyet interaksyonları önemli bulunmamıştır.

Bu sonuçlar, gruplar arasındaki farkın sınıflara göre değişmediği, gruplar arasındaki farkın cinsiyete göre, sınıflar arasındaki farkın cinsiyete göre değişmediğini göstermektedir. Üçlü interaksyonun önemli bulunmaması, gruplar arasındaki farkın sınıflara ve cinsiyetlere göre değişmediğini göstermektedir.

Çalışmada ele alınan faktörler (grup, sınıf ve cinsiyet) ve bu faktörlerin ikiserli ve üçerli alt gruplarının ortalamaları, standart hataları ve öğrenci sayıları aşağıda verilmiştir (Tablo 12–18)

Tablo12’de deneme ve kontrol gruplarının denetim odağı ölçeği son test puan ortalamaları ve standart sapmalarıyla gruplardaki öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 12

Gruplara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Gruplar	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	73	5.94 ^a	0.27
Kontrol Grubu	52	8.44 ^b	0.32

^{a, b} ; Aynı sütunda ayrı harf bulunduran ortalamalar arasındaki fark istatistiki olarak önemlidir. ($p < 0,05$)

Tablo 12 incelendiğinde deneme ve kontrol grubu çocukların denetim odağı ölçeği son test puan ortalamaları arasında 0,05 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Deneme grubu çocukların denetim odağı ölçeği son test puan ortalamasının (5.94) kontrol grubu çocukların denetim odağı ölçeği son test puan ortalamasından (8.44) daha düşük olduğu görülmektedir (Tablo 12)

Tablo 13

Sınıflara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puan Ortalamalarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Sınıflar	n	\bar{x}	s. hata
4.Sınıf	39	8.44	0.32
5.Sınıf	49	5.94	0.27
6.Sınıf	37	7.00	0.39

Tablo 13’de çocukların sınıflara göre son test puan ortalamalarına ait n, \bar{x} , standart hata değerleri görülmektedir. 4. sınıfa devam eden 39 öğrencinin aritmetik ortalamaları 8.44, 49 5. sınıf öğrencinin aritmetik ortalaması 5.94, 6. sınıf 37 öğrencinin ise 7.00’dır.

Tablo 14

Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puan Ortalamalarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Cinsiyet	n	\bar{x}	s. hata
Kız	68	6.92	0.29
Erkek	57	7.45	0.31

Tablo 14’te cinsiyete göre son test puan ortalamalarına ait değerler yer almaktadır. 68 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 6.92, 57 erkeğin aritmetik ortalaması ise 7.45’tir.

Tablo 15

Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarına ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Sınıflar	4.Sınıf			5.Sınıf			6.Sınıf		
	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	20	5.56	0.55	30	6.17	0.41	23	6.09	0.47
Kontrol Grubu	19	8.54	0.55	19	8.85	0.51	14	7.92	0.63

Deneme ve kontrol grubu çocukların sınıflara göre n, \bar{x} , standart hata değerleri tablo 15'te görülmektedir. Deneme grubundaki 4. sınıfa devam eden 20 öğrencinin aritmetik ortalaması 5.56, 5. sınıfa devam eden 30 öğrencinin aritmetik ortalaması 6.41 ve deneme grubunda 6.sınıfa devam eden 23 öğrencinin aritmetik ortalaması 6.09'dur. Kontrol grubundaki 4. sınıf, 19 öğrencinin aritmetik ortalaması 8.54, 5. sınıfa devam eden 19 kontrol grubu öğrencinin aritmetik ortalaması 8.85 ve 6. sınıf 14 öğrencinin aritmetik ortalaması ise 7.92'dir.

Tablo 16

Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Cinsiyete Göre Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarının Karşılaştırılması

Cinsiyet	Kız			Erkek		
	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	40	5.54	0.36	33	6.33	0.42
Kontrol Grubu	28	8.30	0.46	24	8.57	0.46

Tablo 16’da deneme ve kontrol grubu çocukların cinsiyete göre son test puanları karşılaştırılmıştır. Deneme grubundaki 40 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 5.54 iken deneme grubundaki 33 erkek öğrencinin aritmetik ortalaması 6.33’tür. Kontrol grubuna dahil olan 28 kızın aritmetik ortalaması 8.30 ve kontrol grubundaki 24 erkek öğrencinin aritmetik ortalaması 8.57’dir.

Tablo 17

Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Sınıflar	4.Sınıf			5.Sınıf			6.Sınıf		
	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Kız	27	6.60	0.43	26	7.58	0.45	15	6.60	0.61
Erkek	12	7.50	0.65	23	7.44	0.48	22	7.41	0.49

Cinsiyete ve sınıflara göre son test puanlarına ait değerler tablo 17’de verilmiştir. 4. sınıfa devam eden 27 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 6.60, yine 4. sınıfa devam eden 12 erkek öğrencinin aritmetik ortalaması ise 7.50’dir. 5. sınıfa devam eden 26 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 7.58 iken 5. sınıfa devam eden 23 erkek öğrencinin aritmetik ortalaması 7.44’tür. 6. sınıfa devam

eden 15 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 6.60, 6. sınıfa devam eden 22 öğrencinin aritmetik ortalaması ise 7.41'dir.

Tablo 18

Deneme ve Kontrol Grubu Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Son test Puanlarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Sınıflar		4.Sınıf			5.Sınıf			6.Sınıf		
Gruplar	Cinsiyet	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	Kız	14	5.28	0.60	16	5.56	0.56	10	5.80	0.71
	Erkek	6	5.83	0.92	14	6.78	0.60	13	6.38	0.62
Kontrol Grubu	Kız	13	7.92	0.62	10	9.60	0.71	5	7.40	1.01
	Erkek	6	9.16	0.92	9	8.11	0.75	9	8.44	0.75

Yukarıda deneme ve kontrol grubu çocukların sınıflara ve cinsiyete göre son test puanlarına ait değerler yer almaktadır. 4. sınıfa devam eden deneme grubuna ait 14 kızın aritmetik ortalaması 5.28, 6 erkeğinki ise 5.83'dür. Deneme grubuna dahil olan 5. sınıf 16 kızın ortalaması 5.56, 14 erkeğin ortalaması ise 6.78'dir. 6. sınıf 10 kızın ortalaması 5.80 ve 13 erkeğin ki ise 6.38'dir. Kontrol grubuna dahil olup 4. sınıfa devam eden 13 kızın aritmetik ortalaması 7.92, 6 erkeğin ortalaması 9.16, 5. sınıf 10 kızın ortalaması 9.60, 9 erkeğin 8.11 ve 6. sınıf 5 kızın aritmetik ortalaması 7.40 ve 9 erkeğin ki ise 8.44'dür.

Denence 3.0. Düşünme eğitimi programı sonrası çocukların denetim odağı ölçeği ön test-son test puanları farkları arasında fark vardır.

Tablo 19

Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara ve Cinsiyete Göre Ön test–Son test Puan Ortalamaları Farklarına Ait Varyans Analizi Sonuçları

Varyasyon Kaynakları	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
Grup	1	213.070	213.070	33.51	0.001*
Sınıf	2	30.648	15.324	2.41	0.094
Cinsiyet	1	0.765	0.765	0.12	0.729
Grup*Sınıf	2	14.962	7.481	1.18	0.312
Grup*Cinsiyet	1	17.361	17.361	2.73	0.101
Sınıf*Cinsiyet	2	2.659	1.329	0.21	0.812
Grup*Sınıf*Cinsiyet	2	12.874	6.437	1.01	0.367
Hata	113	718.454	6.358		
Toplam	124				

***: 0.01 düzeyinde anlamlıdır.**

Tablo 19’da deneme ve kontrol gruplarındaki çocuklardan çalışma öncesinde ve sonrasında ölçülen denetim odağı puanları farklarına (ön test-son test) uygulanan varyans analizi sonuçları verilmiştir. Varyans analizi tablosunda, deneme ve kontrol grubu çocukların ön test son test puanları arasındaki farkların önemli olduğu görülmektedir ($P<0.05$). Çalışmada ele

alınan faktörlerden grup*sınıf, grup*cinsiyet, sınıf*cinsiyet interaksyonu ve grup*sınıf*cinsiyet interaksyonları önemli bulunmamıştır.

Bu sonuçlar, deneme ve kontrol grubundaki çocukların denetim odağı ölçeği ön test son test puanları farklarının sınıflara ve cinsiyete göre değişmediği görülmektedir. Ayrıca sınıflara göre kız ve erkek çocukların denetim odağı ölçeği ön test son test puanları farkları farklılaşmamaktadır. Diğer yandan deneme ve kontrol grubu çocukların sınıflara ve cinsiyete göre denetim odağı ölçeği ön test son test puanları farklarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Gruplar arasındaki farkın sınıflara göre gruplar arasındaki farkın cinsiyete göre ve sınıflar arasındaki farkın cinsiyete göre değişmediğini göstermektedir. Üçlü interaksyonun önemli bulunmaması, gruplar arasındaki farkın sınıflara ve cinsiyetlere göre değişmediğini göstermektedir.

Çalışmada ele alınan faktörler (grup, sınıf ve cinsiyet) ve bu faktörlerin ikişerli ve üçerli alt gruplarının ortalamaları, standart hataları ve öğrenci sayıları aşağıda verilmiştir (Tablo 20–26)

Tablo 20’de deneme ve kontrol gruplarının denetim odağı ön test- son test puan ortalamaları farkları ve standart sapmalarıyla gruplardaki öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 20

Gruplara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test – Son test Puanları Farklarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Gruplar	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	73	5,41 ^a	0,31
Kontrol Grubu	52	2,63 ^b	0,36

^{a, b} ; Aynı sütunda aynı harf bulunduran ortalamalar arasındaki fark istatistiki olarak önemlidir (p< 0,05).

Deneme ve kontrol grubu çocukların denetim odağı ölçeği ön test son test puanları farkları arasında 0,05 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Deneme grubu ön test son test puan farkları aritmetik ortalaması 5.43 iken kontrol grubu ön test son test puan farkları aritmetik ortalaması 2.63'tür ve deneme grubu ön test son test puanları farklarından anlamlı düzeyde düşüktür.

Tablo 21

Sınıflara Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test -Son test Puan Farklarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Sınıflar	n	\bar{x}	s. hata
4.Sınıf	39	2.63	0.36
5.Sınıf	49	5.41	0.31
6.Sınıf	37	3.71	0.44

Yukarıdaki tabloda çocukların sınıflara göre ön test son test puan farklarına ait n, \bar{x} , standart hata değerleri verilmiştir. Değerler incelendiğinde 4. sınıfa devam eden 39 öğrencinin aritmetik ortalaması 2.63, 5. sınıf 49 öğrencinin aritmetik ortalaması 5.41 ve 6. sınıf 37 öğrencinin aritmetik ortalaması 3.71'dir.

Tablo 22

Cinsiyete Göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test -Son test Puan Farklarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Cinsiyet	n	\bar{x}	s. hata
Kız	68	4.10	0.32
Erkek	57	3.94	0.35

Tablo 22’de cinsiyete göre ön test son test puan farklarına ait değerler verilmiştir. 68 kızın ön test son test puan farkına ait ortalama 4.10’dur. 57 erkek öğrencinin ön test son test puan farkına ait ortalama ise 3.94’tür.

Tablo 23

Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği Ön test–Son test Puan Farklarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Sınıflar	4.Sınıf			5.Sınıf			6.Sınıf		
Gruplar	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	20	6.21	0.61	30	5.40	0.46	23	4.64	0.53
Kontrol Grubu	19	3.34	0.62	19	1.77	0.57	14	2.17	0.70

Yukarıdaki tabloda deneme ve kontrol grubu çocukların sınıflara göre ön test son test puanlarına ait değerler yer almaktadır. 4. sınıfa devam eden 20 çocuğun aritmetik ortalaması 6.21, kontrol grubuna dahil olan ve 4. sınıfa devam eden 19 öğrencinin ortalaması 3.34, 5. sınıfa devam eden 30 deneme grubu öğrencinin ortalaması 5.40, 5. sınıf 19 kontrol grubu çocuğun ortalaması

1.77, 6. sınıf 23 deneme grubu öğrencinin ortalaması ise 4.64 ve kontrol grubuna dahil olan 6. sınıf 14 öğrencinin ortalaması ise 2.17'dir.

Tablo 24

Deneme ve Kontrol Grubu Çocukların Cinsiyete Göre Denetim Odağı Ölçeği Ön test–Son test Puan Farklarının Karşılaştırılması

Cinsiyet	Kız			Erkek		
	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	40	5.90	0.40	33	4.93	0.47
Kontrol Grubu	28	2.31	0.51	24	2.94	0.52

Tablo 24'te deneme ve kontrol grubu çocukların cinsiyete göre ön test son test puanları farkları karşılaştırılmıştır. Deneme grubu 40 kızın aritmetik ortalaması 5.90 deneme grubu 33 erkeğin ortalaması ise 4.93'tür. Kontrol grubu 28 kızın aritmetik ortalaması 2.31, kontrol grubu 24 erkeğin ise 2.94'tür.

Tablo 25

**Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Denetim Odağı Ölçeği
Ön test–Son test Puan Farklarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri**

Sınıflar	4.Sınıf			5.Sınıf			6.Sınıf		
	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Kız	27	4.63	0.48	26	3.73	0.50	15	3.95	0.69
Erkek	12	4.91	0.72	23	3.43	0.53	22	3.47	0.54

Yukarıdaki tabloda cinsiyete ve sınıflara göre ön test son test puan farklarına ait n, \bar{x} , standart hata değerleri yer almaktadır. 4. sınıf 27 kızın aritmetik ortalaması 4.63, 4. sınıf 12 erkeğin ortalaması ise 4.91, 5. sınıf 26 kızın ortalaması 3.73, 5. sınıf 23 erkeğin ortalaması ise 3.43, ve 6. sınıf 15 kızın ortalaması 3.95, 22 erkeğin ki ise 3.47'dir.

Tablo 26

Deneme ve Kontrol Grubu Kız ve Erkek Çocukların Sınıflara Göre Ön test–Son test Puanları Farklarına Ait n, \bar{x} , s. hata Değerleri

Sınıflar		4.Sınıf			5.Sınıf			6.Sınıf		
Gruplar	Cinsiyet	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata	n	\bar{x}	s. hata
Deneme Grubu	Kız	14	6.42	0.67	16	6.37	0.63	10	4.90	0.79
	Erkek	6	6.00	1.02	14	4.42	0.67	13	4.38	0.69
Kontrol Grubu	Kız	13	2.84	0.69	10	1.10	0.79	5	3.00	1.12
	Erkek	6	3.83	1.02	9	2.44	0.84	9	2.55	0.84

Yukarıda verilen değerler incelendiğinde deneme grubuna dahil olan 4. sınıf 14 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 6.42, 4. sınıf 6 erkek öğrencinin 6.00, 5. sınıf 16 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 6.37, 14 erkek öğrencinin 4.42, 6. sınıf 10 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 4.90 ve 13 erkek öğrencinin ise 4.38’dir. Kontrol grubundaki 4. sınıf 13 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 2.84, 4. sınıf 6 erkek öğrencinin ortalaması 3.83’tür. 5. sınıfa devam eden 10 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 1.10, 9 erkek öğrencinin ki ise 2.44, 6. sınıfa devam eden 5 kız öğrencinin aritmetik ortalaması 3.00 ve 6. sınıf 9 erkek öğrencinin aritmetik ortalaması ise 2.55’tir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar literatür ışığında tartışılmıştır.

Sınıflara Cinsiyete ve Gruplara göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test Puanlarının Karşılaştırılması

Yapılan varyans analizi sonucunda gruplara ve cinsiyete göre çocukların denetim odağı ölçeği ön test puanları arasında fark bulunmazken sınıflara göre denetim odağı ölçeği ön test puan ortalamaları arasında farklılık olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak üç farklı sınıfın araştırmaya dahil edilmesi gösterilebilir. Yapılan asgari önemli fark testi sonuçlarına göre 4. ve 5. sınıfların denetim odağı ölçeği ön test puanları arasında anlamlı farklılık yokken 6. sınıfların puanlarının 5. sınıflara göre anlamlı düzeyde düştüğü görülmektedir. Diğer bir deyişle 6. sınıfların 5. sınıflara göre daha içten denetimli oldukları söylenebilir. Adams'a (1983: Akt: Çetinkale, 2006) göre yaşla birlikte içten denetimlilikte belirgin şekilde bir artış olmaktadır. Sherman (1984) yaptığı çalışmada çocuklarda iç denetimin gelişimini incelemiştir. Bunun için 8 ila 13 yaş arasındaki ilköğretim öğrencilerine Nowicki/Strickland'ın Denetim Odağı Ölçeğini uygulamıştır. Araştırmasına 97 öğrenci katılmıştır. Çocuğun yaşı ilerledikçe daha içten denetimli olduğunu bulmuştur. Diğer yandan grupların denetim odağı ölçeği ön test puan ortalamaları arasında sınıflara göre fark bulunmazken cinsiyete göre farklılık olduğu görülmektedir. Biçer'in (1999) çalışmasında üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren on-oniki yaşlar arasındaki çocuklarda denetim odağını üstün yeteneklilik durumuna göre belirlemek ve farklı değişkenlerin denetim odağı üzerinde farklılık yaratıp yaratmadığını saptamak amaçlanmıştır. Araştırma 29 üstün yetenekli, 29 normal gelişim gösteren çocuk olmak üzere 58 çocuk üzerinde yapılmıştır. Araştırmada Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ile Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Sonuçta üstün yetenekli olan ve olmayan çocukların denetim odağının içten ve dıştan olmasında yaşın ve en sevdiği

dersin anlamlı düzeyde bir fark oluşturduğu bulunurken, cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim düzeyinin anlamlı bir fark oluşturmadığı bulunmuştur. Diğer yandan sınıfların denetim odağı ölçeği ön test puan ortalamaları arasında da cinsiyete göre anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. 4. sınıfa devam eden kız ve erkek çocuklarının ön test puanları arasında kızlar lehine anlamlı farklılığa rastlanırken 5 ve 6 sınıfların kız ve erkekleri arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Aydın (1999), denetim odakları farklı olan ergenlerin problem çözme becerileri puanlarını karşılaştırmıştır. 105 erkek, 66 kız olmak üzere 171 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma sonucunda iç dış denetim odağına sahip ergenlerin problem çözme puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, denetim odağı puanları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Dağ (1991), Rotter'ın İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin (RİDKOÖ) üniversite öğrencileri için geçerlik ve güvenilirliği ile ilgili çalışmasında biri 99, diğeri 532 denekten oluşan öğrenciler üzerinde çalışmasını gerçekleştirmiş ve kızların erkeklere oranla daha dış kontrol odağı inancına sahip olduklarını bulmuştur. Gümüş (1999), çalışmasında denetim odağı ile sağlıkla ilgili tutumlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ayrıca cinsiyet ve öğrenim durumunun bu değişkenler üzerindeki rolünü de ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Araştırma 63'ü kadın, 121'i erkek toplam 184 denek üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda denetim odağı ile sağlıkla ilgili tutumlar arasında bir ilişki bulunmuştur. Cinsiyetin hem denetim odağı hem de sağlıkla ilgili tutumlar üzerinde etkili olduğunu tespit etmiştir. Chubb, Fertman ve Ross (1997) yaptıkları çalışmalarında ergenlerde denetim odağı ve özsaygıyı incelemiştirlerdir. 174 tane 9. sınıf öğrenciyi çalışma kapsamına almışlardır. Bu öğrencileri dört yıl boyunca incelemiştirlerdir. Bu araştırma sonucunda çocukların özsaygı puanlarında cinsiyete göre farklılıklara rastlanmıştır. Özellikle kızların özsaygı puanlarının düşük olduğu bulunmuştur. Diğer yandan sınıf düzeyinde denetim odağı puanlarında farklılığa rastlanmıştır. Sınıf ve cinsiyet arasında etkileşim olduğu görülmüştür. Manger, Eikeland ve Asbjørnsen (2002) çalışmalarında, okul tabanlı sosyal-bilişsel eğitim programını 14-15 yaş öğrencilerinin denetim odağına etkisini Nowicki

ve Strickland'ın denetim odağı ölçeğiyle değerlendirmiştir. Deneme grubundaki 91 ve kontrol grubundaki 109 öğrenci programdan önce ve sonra değerlendirilmiştir. Kontrol grubundaki kız ya da erkek öğrencilerin denetim odaklarında değişme olmazken, deneme grubundaki kız öğrenciler yüksek içten denetimlilik yönünde belirgin bir gelişme göstermiştir. Dönmez (1987) "Bazı Kişilerarası İlişki Durumlarını Algılama ve Değiştirme İsteğinde Cinsiyet Farkı" adlı çalışmasında erkeklerin genellikle kızlardan daha içten denetimli bulunduğunu belirtmiştir.

Düşünme Eğitimi Sonrası Cinsiyete, Sınıflara ve Gruplara göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Son test Puanlarının Karşılaştırılması

Düşünme eğitimi programı ile deneme grubu çocukların denetim odağı ölçeğinden elde ettikleri puan ortalamalarının kontrol grubu çocuklarına göre farklılaşması beklenmektedir. Yani deneme grubu çocukların denetim odağı ölçeğinden elde ettikleri puan ortalamalarının düşmesi beklenmektedir. Araştırma sonuçlarına göre deneme grubu çocukların denetim odağı ölçeği puan ortalamalarının kontrol grubu çocuklara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Buna göre düşünme eğitiminin çocukların denetim odağı gelişimini olumlu tarzda etkilediği söylenebilir. Bu bulgular ışığında konu ile ilgili çocuklara uygulanacak düşünme eğitimi programı ile çocukların denetim odağı algılarında iyileşmeler sağlanabileceği öne sürülebilir. McIntosh ve Rawson (1988) denetim odağı üzerine 10 gün süreyle 'davranış değiştirme tedavi programı'nın etkilerini incelemiştir. Araştırmanın yapıldığı grup, 6 ve 12 yaşları arasında, düşük sosyo-ekonomik geçmişten, parçalanmış ailelerden ve sosyal mahrumiyetlerden etkilenmiş ciddi davranış bozukluklarına sahip çocuklardan meydana gelmiştir. Öncesi ve sonrası yapılan ölçümler Nowicki-Strickland'ın Okulöncesi ve İlköğretim İçsel-Dışsal Denetim Odağı Ölçeği ve Çocuklar İçin Denetim Odağı Ölçeği ile yapılmıştır. Çalışmaya dahil olan 10-12 yaşlarındaki çocuklar içten denetimlilikte gözlenebilir bir yükselmeye terapiye cevap verirken daha küçük olanlarda aynı sonuca ulaşamamıştır. Sherman (1984) yaptığı çalışmada çocuklarda iç denetimin gelişimini incelemiştir. Bunun için 8 ila 13 yaş arasındaki ilköğretim

öğrencilerine Nowicki–Strickland’ın Denetim Odağı Ölçeğini uygulamıştır. Araştırmasına 97 öğrenci katılmıştır. Sonuçta çocukların yaşı ilerledikçe daha içten denetimli oldukları bulunmuştur. Biçer’in (1999) çalışmasında üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren on-oniki yaşlar arasındaki çocuklarda denetim odağını üstün yeteneklilik durumuna göre belirlemek ve farklı değişkenlerin denetim odağı üzerinde farklılık yaratıp yaratmadığını saptamak amaçlanmıştır. Araştırma 29 üstün yetenekli, 29 normal gelişim gösteren çocuk olmak üzere 58 çocuk üzerinde yapılmıştır. Araştırmada Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği ile Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Sonuçta üstün yetenekli olan ve olmayan çocukların denetim odağının içten ve dıştan olmasında yaşın ve en sevdiği dersin anlamlı düzeyde bir fark oluşturduğu bulunmuştur.

Düşünme Eğitimi Programı Sonrası Sınıflara, Cinsiyete, Gruplara göre Çocukların Denetim Odağı Ölçeği Ön test-Son test Puanları Farklarının Karşılaştırılması

Araştırma sonucunda deneme ve kontrol grubu ön test ve son test puanları farklılıklarının karşılaştırıldığı bulgular incelendiğinde; deneme grubunun lehine sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Buna göre deneme grubuna dahil olan çocukların denetim odağı puanlarının kontrol grubu çocuklarına göre daha fazla düştüğü tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle verilen düşünme eğitiminin çocukların içten denetimli kişilik özelliğini geliştirdiğini söyleyebiliriz.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir.

1-Deneme ve kontrol grubu çocukların sınıflara ve cinsiyete göre denetim odağı ön test puanları arasında fark olup olmadığı varyans analizi ile karşılaştırılmış elde edilen sonuçlara göre deneme ve kontrol grubu çocukların denetim odağı ön test puanları arasında fark olmadığı bulunmuştur. Bunun yanında sınıflara göre denetim odağı ön test puanlarında fark olduğu, ayrıca deneme ve kontrol grubunda yer alan çocukların cinsiyetlerine göre denetim odağı ön test puanları arasında fark olduğu, sınıflara göre kız ve erkek olmalarına yani cinsiyetlerine göre denetim odağı puanları arasında fark olduğu bulunmuştur.

2- Deneme ve kontrol grubu çocukların sınıflara ve cinsiyete göre denetim odağı son test puanları yine varyans analizi ile karşılaştırılmış elde edilen sonuçlara bakıldığında ise deneme ve kontrol grubu çocukların denetim odağı son test puanları arasında fark olduğu yani sonucun deneme grubu çocukların lehine sonuçlandığı bulunmuştur. Bu da verilen düşünme eğitimi programının çocukların denetim odağı puanlarını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir.

3- Deneme ve kontrol grubu çocukların sınıflara ve cinsiyete göre ön test – son test puan ortalamaları farklarına varyans analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde deneme ve kontrol grubu çocukların ön test son test puanları farklarının karşılaştırılması sonucunda deneme grubu lehine sonuçlar elde edilmiştir. Yani deneme grubu çocukların ön test son test puan farkları, kontrol grubu çocukların ön test son test puan farklarından anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Yani farkların karşılaştırılması sonucunda düşünme eğitimi programının çocukların denetim odağını etkilediği bir kez daha vurgulanmıştır.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen veriler ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

1-Verilen düşünme eğitimi programının ilköğretim okullarında uygulanması tavsiye edilir. Ayrıca ilköğretim okullarının müfredatında seçmeli ders olarak okutulan düşünme eğitimi dersinin zorunlu olması ve içeriğinde de bu programın okutulması önerilebilir.

2- Rehber öğretmenler ve aileler konunun uzmanları tarafından düşünme eğitimi konusunda bilgilendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akboy, R.; Bozkurt, N. (2001), **Üniversite Öğrencilerinde Depresyon, Olumsuz Otomatik Düşünce ve Denetim Odağı İlişkisi**, X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, I. Cilt, Bolu. ss: 334 – 345.

Aksoy, A.; Mağden, D. (1993), **Denetim Odağı İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, 9. Ya–Pa Okulöncesi Eğitimin Yaygınlaştırılması Semineri, Ankara, 134–139.

Alisianoğlu, F.; Ulutaş, İ. (2000), **Çocukların Denetim Odağı İle Annelerinin Denetim Odağı Arasındaki İlişkisinin İncelenmesi**, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi.1(1): 23 – 31.

Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş. ve Çimen, S. (2000), **Çocuk Gelişimi–II, Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı**, Ya–Pa Yayın Pazarlama, 1. Baskı, İstanbul.

Argun, Y. (1995), **Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Ortaokul Öğrencilerinin Denetim Odağı Üzerine Etkileri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Arkonaç, S. (1993), **Psikoloji Zihinsel Süreçler Bilimi**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1. Baskı, İstanbul.

Aslan, H. (2006), **Çalışanların İş Doyumu Düzeylerine Göre Depresyon, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı Algısı Değişkenlerinin İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Ayabe, H.I. (1979), “The Curvilinear Relationship Between Reflection Impulsivity and Locus of Control”, **The Journal of Genetic Psychology**, 135; 309 – 310.

Aydın, Ö. (1999), **Denetim Odakları Farklı Olan Ergenlerin Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Baykara, K. (1999), **İşbirliğine Dayalı Öğrenme Teknikleri ve Denetim Odakları Üzerine Bir Çalışma**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Biçer, G. (1999), **Üstün Yetenekli ve Normal Gelişim Gösteren On–On iki Yaş Grubundaki Çocuklarda Denetim Odağının İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Buluş, M. (1996), **Ergen Öğrencilerde Denetim Odağı–Yalnızlık Düzeyi İlişkisi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Cantekinler, S. (1997), **Öğrenilmiş Çaresizliği Olan Çocuklar Üzerinde Deneysel Bir Çalışma**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Cengil, M. (2004), **Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Denetim Odaklarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi**, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3. Cilt, 5. Sayı, ss: 65 – 88.

Cengiz, A. (1996), **Sanat Eğitimi Alan ve Almayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Denetim Odağı ve Kişisel Yönelimlerinin Karşılaştırılması**, Dokuz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Chubb, N. H.; Fertman, C. I. and Ross, J. L (1997), “Adolescent Self–Esteem and Locus of Control: A longitudinal Study of Gender and Age Differences”, **Adolescence**, 32(125) ss: 113 - 129.

Cihangir S. (1999), **On Yaşındaki Çocukların Odakları İle Öz Saygı Düzeylerinin İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Cüceloğlu, D. (1993), “Dıştan Denetimli Kişi”, **Yaşadıkça Eğitim Dergisi**, 30: ss: 4 – 5.

Cüceloğlu, D.(1999), **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi. İstanbul.

Çağdaş A. ve Seçer, Z. (2005), **Çocuk Ve Ergende Sosyal Ve Ahlaki Gelişim**, 1. Baskı S.Ü.M.E. Fakültesini Yaşatma Ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya.

Çağdaş, A. (2002), **Anne–Baba Çocuk İletişimi**, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Ankara.

Çetinkale, E. (2006), **11. Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odakları, Problem Çözme Becerileri ve Algılanan Ana Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin Cinsiyet ve Akademik Alan Değişkenleri Açısından İncelenmesi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Çolak, E. (2006), **Meslek Lisesi Makine Bölümü Öğretmenlerinin Denetim Odaklarının Medeni Durum, Yaş, Anne ve Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenleri Açısından İncelenmesi**, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, EDU7, Cilt 2, Sayı:1, İstanbul, (<http://www.istekkart.com/edu7dergi/anahtm>)

Dağ, İ. (1991), **Rotter’ın İç–Dış Kontrol Odağı Ölçeği’nin (RIDKOÖ) Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliği ve Geçerliği**, Psikoloji Dergisi, Cilt 7, Sayı 26, ss: 10 – 16.

Denktaş–Canel, N. (1993), **Ortaokul Seviyesindeki Ergenlerin Denetim Odağı Özelliklerinin Yaratıcı Düşünceye Etkisi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Derin, R. (2006), **İlköğretim 8.sınıf Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ve Denetim Odağı Düzeyleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişki (İzmir İli Örneklemi)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Dökmen, Ü .(1984), **Grimm ve Türk Halk Masallarındaki Davranış Modellerinin Operant Şartlanma ve Denetim Odağı Açısından**

İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,17(1-2) ss: 185 – 207, Ankara.

Dönmez, A. (1983), “Denetim Odağı ve Çevre Büyüklüğü”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 17(1-2): 31 – 43.

Dönmez, A.(1984), “Belirli Toplumsal Durumların Algılanmasında Denetim Odağının Etkisi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 17 (1-2): 143 – 158.

Dönmez, A. (1985), “Denetim Odağı (Locus of Control)”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 18 (1-2): 31 – 43.

Dönmez, A.(1986), “Temel Araştırma Alanları”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 19 (1-2): 259 – 280.

Dönmez, A. (1987), “Bazı Kişilerarası İlişki Durumlarını Algılama ve Değiştirme İsteğinde Cinsiyet Farkı”, **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 1-2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Dupper, D.R. and Krishef, C.H. (1993), “School-Based Social-Cognitive Skills Training For Middle School Students With School Behavior Problems”, **Children and Youth Services Review**, 15, ss: 131 – 142.

Efe, K. (2005), **Okul Öncesi Eğitim Çağında Çocuğu Olan Ailelerin Denetim Odağı Türü ve Çocuklarının Sosyal Davranışlarını Denetlemeleri Arasındaki İlişki**, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Efiliti, E. (2006), **Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık, Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Erbaş, A. G. (2000), **İlkokul Çocuklarında, Sınıf Büyüklüğü ve Kardeş Sayısının, Denetim Odağı ve Atılganlık Düzeyine Etkisi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Findley, M. J. and Cooper, H. M.(1983), “Locus of Control and academic achievement: A Literature Review”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 44(2); 419 - 427.

Gargallo, B. (1993), “Basic Variables in Reflection-Impulsivity: A Training Programme to Increase Reflectivity”, **European Journal of Psychology of Education**, 8(2), 151 – 167.

Geçtan, E. (1994), **Çocuk ve Suç**, Remzi Kitabevi, 11.basım, İstanbul.

Gershaw, D. A. (1989), “Locus of Control, Line On Life, Adapted From Simons, Irwin and Drinnin’s Psychology”, **The Search for Understanding, West Publishing**, 1987, pages 493 - 495. ([http:// virgil.aswestern.edu/~dag /lol /Control Locus.html](http://virgil.aswestern.edu/~dag/lol/ControlLocus.html))

Gordon, T. (1999), **Çocukta Dış Disiplin mi? İç Disiplin mi?**, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Gökçakan, Z.; Yanılmaz, B. (1998), “Öğretmen Adaylarında Denetim Odağı ve Stresle Başa Çıkma Tarzları”, **VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Dergisi**, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 2.,ss: 287 - 290, Konya.

Gültekin, G. (2003), **9–14 Yaş Grubundaki Akut ve Kronik Hastalığı Olan Çocukların Denetim Odağı ve Benlik Kavramı Düzeylerinin İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gümüş, H. (1999), **İçten ve Dıştan Denetimli Kişilerde Sağlıkla İlgili Tutumların İncelenmesi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Gündüz, Z. (1986), **Okul Başarısı ve Ortaokul I. Sınıf Öğrencilerinde Denetim Odağı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Houston. L. N. (1984), “Self–Esteem, Locus of Control and Conservatism”, **Psychological Reports**, 55; 851 – 854.

Ilgar, M. Z. (1996), **Denetim Odağının Değer Sistemleri Ahlaki Gelişim Düzeyi ve Öz-Ahlaki Değerlendirme Üzerindeki Etkileri**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Joe, V. C. (1971), “Review of the Internal-External Control Construct as a Personality Variable”, **Psychological Reports**, 28: 619 – 640.

Kagan, J. & Messer, S. B. (1975), “A Reply to Some Misgivings About the Matching Familiar Figures Test as a Measure of Reflection-Impulsivity”, **Developmental Psychology**, 11(2), 244 – 248.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1980), “Türkiye’de Çocuğun Değeri, Gelişme Ortamı ve Alınması Gereken Önlemler”, **Psikoloji Dergisi**, Sayı:10: 26 – 31, Ankara.

Kalkan, E. (1995), **Işıklar Askeri Lise Öğrencilerinin Denetim Odağı Algılarının Okul İçi Gelişimi ile Başarı ve Disiplin Durumları Açısından Değerlendirilmesi**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Karasar, N. (2000), **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 10. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kaval, K. (2001), **12 Yaş Çocuklarında Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi**, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Korkut, F. (1986), **İlkokul Öğrencilerinin Kendilerine ve Ailelerine İlişkin Bazı Değişkenlerin Denetim Odakları Üzerine Etkisi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Korkut, F. (1991), **Yetiştirme Yurdundaki Öğrencilerle, Gestalt Yaklaşımına Dayalı Olarak Yapılan Bireysel Danışmanın Sürekli Kaygı ve Denetim Odağı Üzerindeki Etkileri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Köknel, Ö. (1985), **Korkular, Takıntılar, Saplantılar**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Köknel, Ö. (1999), **Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**, Altın Kitaplar Yayınevi, 15. Basım, İstanbul.

Köksal, F. (1991), **Denetim Odağı İle Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişkiler**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Kurt, C. E. (1988), **Çocuklarda Denetim Odağı Ölçeği Uygulaması**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Kurt, Y. (1996), **Rehber Öğretmenler ve Öğretmenlerin Ahlak Gelişim Düzeyleri ve Denetim Odağı Algulamaları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

“Locus of Control”, Aralık, 2006 tarihinde <http://www.usd.edu/~ssanto-locus.html> adlı internet adresinden alınmıştır)

Malki, R. (1998), **Davranışlarda İç-Dış Kontrol Odağı İle Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Man, A.; Hall, V. and Stout, D. (1990), “Family Environment and Multidimensional Locus of Control”, **Social Behavior and Personality**, 18(2); 197 – 200.

McClun, L. A. and Merrell, K.W. (1998), “Relationship of Perceived Parenting Styles, Locus Of Control Orientation and Self-Concept Among Junior High Age Students”, **Psychology in the Schools**, Vol.35(4) : 381 - 383.

MEB MEGEP, (2006), Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, Çocuk Gelişimi Eğitimi, Ankara.

Mulis, A.K. and Mullis, R.L. (1997), “Vocational Interests of Adolescents: Relationships Between Self-Esteem and Locus of Control”, **Psychological Reports**, 81: 1363–1371.

Neil, J. (tarihsiz) “What Is Locus Of Control?” (Aralık, 2006 tarihinde <http://wilderdom.com/psychology/loc/LocusOfControl/WhatIs.html> adlı internet adresinden alınmıştır)

Nunn, G. D. (1987), “Concurrent Validity Between Children’s Locus of Control and Attitudes Toward Home, School and Pers”, **Educational and Psychological Measurement**, 47;1087–1089.

Özyürek, D. (1992), **Denetim İncelemeye Yönelik Deneysel Bir Çalışma**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana.

Özyürek, M. (1983), “Birlikte ve Ayrı Eğitimin Benlik Kavramı ve Denetim Odağı Açısından Etkililiği”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları**, 123:70.

Rotter, J. B. (1996), “Generalized Expectancies For Internal Versus External Control of Reinforcements”, **Psychological Monographs**, 80, 1–10.

Sargın, N. (2001), **Çocuklarda Ruh Sağlığı**, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Ankara

Sarper, N. (2001), **Yetiştirme Yurdunda Yetişen Çocuklar İle Ana-Baba Yanında Yetişen Çocukların Denetim Odaklarının Karşılaştırılması**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Sherman, L. W. (1984), “Development of Children’s Perceptions of Internal locus of control:A Cross-Sectional and Longitudinal Analysis”, **Journal of Personality**, 52(4);338-354.

Strickland, B. R. & Haley, W.E. (1980), “Sex Differences on the Rotter I-E Scale”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 39:930–939.

Ş. Seçer, Z. (2003), **Yoğun Düşünme (Reflection) Eğitimi Programının Çocukları Ahlâki Yargılarına Etkisinin İncelenmesi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Şengüder, Ş. (2006), **Lise I-III. Sınıf Öğrencilerinde Denetim Odağı İle Ruhsal Sorunlar Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi ve Akademik Başarı İle Kıyaslanması**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir

Tapçan, K. T. (2002), **Ebeveyn Tutumları İle İlköğretim 6-7 ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odağı İlişkisi**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Temelkuran V. (2002), **Kurum Bakımında Olan ve Ailesi Yanında Kalan Çocukların Denetim Odağı ve Benlik Kavramları Açısından İncelenmesi**, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Türkoğlu, S. (2003), **Yaratıcılık ve Denetim Odağı İlişkileri Üzerine Bir Araştırma**, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze.

Türküm, A. S. (tarihsiz) **Çağdaş Yaşamda Kişilik Ve Kişilerarası İlişkiler**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, ss:139,140 (Aralık 2006 tarihinde www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite08.pdf adlı internet adresinden alınmıştır)

Ulutaş, İ. (1999), **İlköğretim Okullarına Devam Eden 10 Yaş Çocukların Denetim Odağı ve Kaygı Düzeyinin İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Wang, L. Y., Kick, E., Fraser, J. and Burns, T. J. (1999), "Status Attainment In America: The Roles Of Locus Of Control and Self-Esteem In Educational and Occupational Outcomes", **Sociological Spectrum**, 19:281-298.

Washington, G. (1989), **10 – 12 Yaş Korunmaya Muhtaç Yuva Çocuklarında Denetim Odağı Algısı ve Kendine Saygı Duygusu**, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yaşar, V. (2006), **Farklı Liselerde Öğrenim Görmekte Olan 16–18 Yaş Grubundaki Öğrencilerin Denetim Odağı Düzeyleri İle Bazı Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması**, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yavuzer, H. (1992), **Çocuk ve Suç**, Remzi Kitabevi, 6.basım. İstanbul.

Yeşilyaprak, B. (1988), **Lise Öğrencilerinin İçsel ya da Dışsal Denetimli Oluşlarını Etkileyen Etmenler**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Yeşilyaprak, B. (1990), “Denetim Odağının Belirleyici ve Değişimine İlişkin Araştırmalar: Bir Eleştirel Değerlendirme”, **Psikoloji Dergisi**, 7(25), ss:41–52.

Yeşilyaprak, B. (1993), “Kişilik Gelişiminde Ailesel Faktörlerin Etkisine İlişkin Bir Araştırma”, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Bilim, **Kültür ve Araştırma Dergisi**, 1,3, ss: 3–16.

Yılmaz, E. (2002), **Ön - Ergenlerde (13 – 14 yaş) Ego – Santrik Düşüncenin Denetim Odağı ile İlişkisinin İncelenmesi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Yörükoğlu, A. (1994), **Çocuk Ruh Sağlığı**, Özgür Yayın Dağıtım, 19. Basım, İstanbul.